

UNIVERZITNÁ KNIŽNICA V BRATISLAVE

ISSN 1335-5066

AKTUALITY

INFORMÁCIE Z KNIŽNIČNEJ A INFORMAČNEJ VEDY A PRAXE

2/2004

V čísle:

Informácie z UKB

Informácie zo seminárov a porád

Zaujímavosti zo zahraničia

Rôzne

Personálie

Bratislava 2004

Univerzitná knižnica v Bratislave

AKTUALITY

**INFORMÁCIE Z KNIŽNIČNEJ
A INFORMAČNEJ VEDY A PRAXE**

2/2004

Bratislava 2004

O b s a h

INFORMÁCIE Z UKB

10. výročie strediska UNESCO v Univerzitetnej knižnici 7
Anna Polievková

Pripravujeme sa na otvorenie knižnice 11
Dagmar Kleinová – Romana Kovačková

Publikácie vydané Univerzitnou knižnicou v roku 2004 16
Táňa Popová

INFORMÁCIE ZO SEMINÁROV A PORÁD

Knižnice súčasnosti – Seč 2004 21
Daniela Tóthová

Seminár českých hudobných knižníc 29
Dana Drličková

Dni knižnej kultúry Trnavy a okolia 39
Michaela Kujovičová

Informačné technológie v knihovníckej praxi 44
Jana Sochorová – Renáta Zörklerová

Konferencia o ochrane kultúrneho dedičstva 46
Klára Mészárosová

ZAÚJÍMAVOSTI ZO ZAHRANIČIA

Projekt „European Library“ 55
Lýdia Sedláčková

Nová koncepcia rozvoja českých knižníc do roku 2010 <i>Lýdia Sedláčková</i>	57
Estónska národná knižnica Symbol modelu rozvoja založeného na znalostiach	63
Lotyšsko Viac ako päťstoročná tradícia knižníc	75
RÔZNE	
Zlatý rez a knihovníctvo? <i>Lýdia Sedláčková</i>	87
PERSONÁLIE	
Bibliografka Želmíra Gešková <i>Kamila Fircáková</i>	97
Ocenenie práce našej kolegyne	109

INFORMÁCIE Z UKB

10. výročie strediska UNESCO v Univerzitetnej knižnici

13. september 2004 bol pre stredisko UNESCO v Univerzitetnej knižnici v Bratislave dvojnásobne významným dňom. Predovšetkým to bol deň, keď stredisko, po takmer jedenapoločnej prestávke kvôli rekonštrukcii budov UKB, opäť otvorilo svoje dvere verejnosti. Nové priestory v zrekonštruovanej budove Klarisea a moderné technické vybavenie priestrannej študovne boli tými najlepšimi darčekom pre pracovníkov, ale hlavne pre návštevníkov a používateľov strediska k 10. výročiu jeho založenia.

Na slávnostnom otvorení sa okrem vedenia a pracovníkov UKB zúčastnili predstavitelia všetkých na Slovensku pracujúcich štruktúr UNESCO – pridružených škôl, klubov, medzivládnych výborov pre jednotlivé programy UNESCO, katedier UNESCO, zástupcovia vedeckej a kultúrnej obce, novinári. Vzácnymi hosťami boli riaditeľka divízie pre spoluprácu s národnými komisiami a novými partnermi zo Sekretariátu UNESCO v Paríži, pani Mary-Luise Kearney, ale aj kolegovia z národných komisií v susedných štátoch – Česku a Rakúsku.

Malú slávnosť otvorili generálny riaditeľ UKB PhDr. Tibor Trgiňa a predseda Slovenskej komisie pre UNESCO prof. Ľudovít Molnár, CSc. V úvodných rečiach sa jednak bilancovalo a spomínalo, predovšetkým na ľudí, ktorí stredisku pomohli v jeho začiatkoch, a ktorí sa podieľali na jeho úspechoch počas 10 rokov jeho existencie, ale hovorilo sa aj o víziách a plánoch do budúcnosti. Vítaným osviežením programu bolo spevácke vystúpenie žiačok zo Základnej školy na Jelačičovej ulici v Bratislave.

Slávnostné otvorenie strediska malo niekoľko sprievodných podujatí, ktoré mali verejnosti jednak sprístupniť výsledky niektorých projektov UNESCO, ale aj informovať o šírke záberu aktivít tejto organizácie na Slovensku. Návštevníci si tak mohli pozrieť veľmi

zaujímavú výstavu Pamiatkového úradu SR “Slovenské lokality na Zozname svetového dedičstva UNESCO”, výtvarné práce detí podieľajúcich sa na hlohoveckom projekte Ex Libris, ktorý je participačným projektom UNESCO, neuveriteľne prepracované maľby detí zo Základnej školy na Jelačičovej ul. v Bratislave na tému slovenského kultúrneho dedičstva (pozri obr.), stručnú históriu strediska UNESCO vo fotografii. S veľkým úspechom sa stretli prezentácie dvoch CD ROM-ov – Bašagičovej zbierky z fondov UKB, ktorá je zapísaná na Zozname svetového dokumentárneho dedičstva UNESCO Pamäť sveta a participačného projektu UNESCO – Na známosť sa dáva, ktorý je výsledkom práce nadácie Help s integrovanými skupinami detí na tému historických pamiatok Bratislavy.

Stredisko bude v nových priestoroch, tak ako po minulé roky, naplňať svoje dva hlavné ciele, a to je – sprostredkovávanie informácií o činnosti, programoch, projektoch a aktivitách UNESCO vo všetkých oblastiach jeho kompetencií vo svete aj na Slovensku najširšej verejnosti a budovanie a sprístupňovanie fondu publikácií a dokumentov UNESCO a OSN.

Anna Polievková

Pripravujeme sa na otvorenie knižnice

Jedným z najväčších efektov, ktoré sa dosiahnu realizáciou projektu rekonštrukcie budov UKB, bude skvalitnenie, modernizovanie a racionalizácia knižničných služieb, vrátane efektívneho využitia priestorov knižnice lepšou organizáciou prezenčných a absenčných služieb. Fyzické sprístupnenie dokumentov sa bude po ukončení rekonštrukcie budov UKB realizovať aj priamym, bezprostredným sprístupnením dokumentov, a to metódou voľného prístupu čitateľov ku knižničnému fondu – k fondu kníh, neviazaných a viazaných periodík. Čitateľ knižnice sa bude môcť voľne prechádzať medzi regálmi, sám si vyhľadávať potrebné dokumenty, sám si ich vyberať, odniesť si ich na prezenčné štúdium alebo na miesto výdaja.

Na 1. poschodí (Ventúrska ulica) sa sprístupnia fondy, ktoré predstavujú dva typy fondov vo voľnom výbere. Základ budú tvoriť fondy bývalých príručných knižníc študovní - prírodovednej študovne, spoločenskovednej študovne, študovne centra amerických štúdií, bibliografickej študovne a študovne knihovníckej literatúry. Vo všeobecnej študovni (Michalská ulica) budú čitateľom k dispozícii dokumenty encyklopedického a všeobecného charakteru. Tento fond sa bude sprístupňovať len na prezenčné štúdium.

Druhý typ fondov budú na tomto poschodí predstavovať tzv. zbierky – INFO USA, Centrum ruských štúdií, Rakúska knižnica a Mamateyova zbierka.

INFO USA – Informačné a kultúrne centrum bolo založené 1. októbra 2004 na základe dohody medzi Univerzitnou knižnicou v Bratislave a Sekciou pre verejné záležitosti Veľvyslanectva USA v Slovenskej republike. Predchodcom tohto centra bolo Centrum pre

americké štúdiá, ktoré pôsobilo v UKB od roku 1996 až do začiatku rekonštrukcie. Príručnú knižnicu bude tvoriť knižný dar vlády USA – vyše 1000 titulov v anglickom jazyku z oblasti histórie USA, politológie, ekonomiky, filozofie, literatúry a umenia a časť fondu knižnice Woodrowa Wilsona z veľvyslanectva USA, ktorá obsahuje viac ako 1500 titulov monografií v anglickom jazyku z oblasti sociálnej politiky, histórie, filozofie, ekonómie, literatúry, umenia, geografie a beletrie. Na základe dohody sa INFO USA doplní o najnovšiu literatúru podľa profilácie zbierky a bude sprístupňovať materiály o USA, nové tlačené a elektronické dokumenty zamerané na americké štúdiá, výučbu anglického jazyka, kultúru a umenie, politiku, právo a demokraciu a na publikácie produkované štátnou sférou určené na verejnú distribúciu.

INFO USA bude poskytovať okrem štandardných prezenčných a absenčných výpožičiek z príručnej knižnice aj referenčné služby, odborné konzultácie a poradenské služby.

Centrum ruských štúdií bolo založené v máji 2004 na základe bilaterálnej dohody o spolupráci, iniciovanej neziskovou organizáciou Nadácia na rozvoj kultúrnych centier v zahraničí. V rámci tejto dohody darovala nadácia centru okolo tisíc ruských titulov vedeckej literatúry zo spoločenských a prírodných vied spolu s počítačom a prístupom do databázy ruských periodík, vrátane mienkotvorných novín.

Centrum ruských štúdií sa stane informačnou bránou, ktoré bude otvorená všetkým, ktorí sa zaujímajú o Rusko. Osobitná pozornosť sa bude venovať každému, ktorý vyučuje, učí sa alebo sa zaujíma o ruský jazyk, literatúru, kultúru alebo históriu.

Rakúska knižnica bola otvorená v novembri 1990. UKB ju prevzala od Ústrednej knižnice SAV 1. októbra 2004. Na základe Zmluvy medzi Spolkovým ministerstvom zahraničných vecí Republiky Rakúsko a Univerzitnou knižnicou v Bratislave je hlavnou úlohou Rakúskej knižnice

ako informačného a kultúrneho centra šíriť informácie o Rakúsku, jeho vede, histórii, kultúre, obyvateľstve, legislatíve, politickom systéme a obchode.

Knižnica obsahuje takmer 4700 titulov zameraných na rakúsku literatúru, kultúru, umenie, filozofiu, regionalistiku a jazykovedu. Fond knižnice tvorí aj zbierka periodík a videodokumentov. Rakúska knižnica bude sprístupňovať aj publikácie produkované štátnou správou určené pre verejnú distribúciu. Ambíciou knižnice je dopĺňať knižničný fond tlačenými a elektronickými dokumentmi a zabezpečovať on-line prístup do plných textov nielen zo spoločenských, ale aj prírodných vied.

Rakúska knižnica bude poskytovať okrem prezenčných a absenčných výpožičiek z príručnej knižnice aj referenčné služby, odborné konzultácie a poradenské služby.

Trochu odlišný charakter má v súčasnosti posledná, štvrtá zbierka – Mamateyova zbierka. Ide o súkromnú knižnicu prof. Viktora Mamateya, syna signatára Pitsburskej dohody, historika, ktorý celý život zasvätil výskumu európskych dejín 20. storočia, s dôrazom na stredoeurópske dejiny. Knižnicu daroval prof. Mamatey Univerzitnej knižnici a postupne ju počas 15 rokov posielal do knižnice na vlastné náklady. Okolo 1000 titulov predstavuje základnú literatúru týkajúcu sa stredoeurópskych a širšie aj európskych dejín.

Na rozdiel od fondu určeného na prezenčné štúdium sa knihy z fondu týchto štyroch zbierok budú môcť požičiavať aj absenčne. Vypožičná doba dokumentu však bude kratšia – 7 dní, s možnosťou predĺženia.

Na druhom poschodí na Ventúrskej ulici sa budú predovšetkým sprístupňovať periodiká – periodiká neviazané - bežné ročníky, ale aj viazané ročníky s retrospektívou päť až desať rokov. Vystavených bude

okolo 1000 titulov. nevystavené tituly a ročníky sa budú objednávať u konzultantov a vyzdvihovať na vyhradenom mieste na prezenčné štúdium. Periodiká budú uložené systematicky, v rámci triedníka ďalej abecedne. Na uloženie viazaných periodík bude mať vplyv aj formát periodika. Čitateľom budú na tomto poschodí k dispozícii lístkové katalógy a príručná knižnica.

V rámci tohto poschodia sa budú sprístupňovať na určenom mieste aj dokumenty, predovšetkým periodiká, v mikrografickej podobe. K dispozícii bude niekoľko čítačiek mikrofilmov a zariadenie na výrobu papierových kópií z mikrodokumentov. Súčasťou služieb bude aj študovňa audiovizuálnych dokumentov. Tento typ dokumentov sa nebude poskytovať samoobslužne, dokumenty dostane čitateľ na základe požiadavky od konzultanta, ktorý mu pripraví aj technické zariadenie.

Najväčšou novinkou bude fond dokumentov vo voľnom výbere určený na absenčné požičiavanie. Prednosti voľne prístupného fondu sú všeobecne známe. Táto metóda vychádza v ústrety čitateľom. Odstraňuje neplodné intervaly medzi objednaním a získaním dokumentu, ktorý v UKB dosahuje dĺžky až niekoľkých hodín. Ak je dokument požičaný, môže si čitateľ vybrať iný, podobný titul. Voľne prístupný fond vedie k zvýšenej frekvencii jeho využívania a podnecuje záujem aj o dokumenty, o ktoré bol v zatvorených skladoch malý záujem.

Výber zodpovedajúceho radenia dokumentov pre jednotlivé časti voľne prístupného fondu si vyžadoval starostlivú prípravu.

Zvolený prístup musel spĺňať viacero kritérií a musel zabezpečiť:

1. prehľadnú orientáciu vo fonde,
2. jednoduché a presné označenie miesta každého dokumentu medzi ostatnými dokumentmi, aby označenie umožňovalo ľahké vyhľadávanie a zakladanie vrátených dokumentov,

3. dobré využitie priestoru určeného na uchovávanie voľne prístupného fondu,
4. jednoduchosť a pracovnú nenáročnosť procesov spojených s manipuláciou s fondom, t.j. signovanie, vyhľadávanie a zaraďovanie dokumentov,
5. umiestnenie všetkých exemplárov jedného dokumentu v rámci jedného čiastkového fondu vedľa seba,
6. umiestnenie jednotlivých zväzkov vedľa seba.

Na druhej strane predstavuje voľne prístupný fond v UKB aj viacero rizík a nevýhod, napr. zväčší sa opotrebovanosť a poškodenie dokumentov, zvýšia sa finančné nároky na nákup knižničných fondov – primárnych dokumentov.

Knižničný fond bude radený podľa signatúr tak, ako je radený v sklade. V určených priestoroch na 2. poschodí na Michalskej ulici sa sprístupnia fondy určené na absenčné požičiavanie získané v rokoch 2000 až 2005. Fond sa bude priebežne dopĺňať a staršie tituly sa budú vracat' do skladov.

Projekt rekonštrukcie knižnice sa nesie pod heslom: od knižnice k mediatéke, od klasickej knižnice k multimedialnému knižničnému a kultúrnemu centru. Pracovníci sa na túto novú úlohu zodpovedne pripravujú.

Dagmar Kleinová – Romana Kovačková

Publikácie vydané Univerzitnou knižnicou v roku 2004

1. *AKTUALITY : Informácie z knižničnej a informačnej vedy a praxe.* 1999 - . Zodp. redaktor Tatiana Popová. Bratislava : UKB, 2004. (2 čísla).
Periodikum obsahujúce informácie zo seminárov, porád, o činnosti UKB, zaujímavosti zo zahraničia a pod.
2. *KALENDÁR výročí 2005. HUDBA.* Zost. Dana Drličková. Bratislava : UKB, 2004. 91 s.
Informácia pre širší okruh kultúrnych pracovníkov, redaktorov, dramaturgov o životných jubileách muzikológov, skladateľov, spevákov, inštrumentalistov, pedagógov, hudobných knihovníkov, ale aj významných dramatikov, teoretikov, estetikov a filozofov.
3. *Súpis článkov o masmédiách za roky 2003.* Zost. Terézia Kamenická. Bratislava: UKB, 2004. 27 s.
Súpis obsahuje články o masmédiách uverejnené vo vybraných periodikách v roku 2003. Články sú zoradené do piatich tematických skupín, v rámci ktorých sú zoradené chronologicky.
4. *Výročná správa za rok 2003.* Sprac. Tatiana Popová a pracovníci UKB. Bratislava : UKB, 2004. 94 s. + 5 príloh.
5. *Medzinárodné desatinné triedenie.* Aktualizácia vybraných znakov MDT pre súborný katalóg periodík. Zost. Lýdia Sedláčková – Hana Vildnerová – Eva Filipová. Bratislava: UKB, 2004. 74 s.
Výber znakov MDT pripravil odbor súborných katalógov pre potreby klasifikácie v celoštátnom súbornom katalógu periodík – SKP, kde je klasifikácia podľa MDT povinná. Na uľahčenie orientácie v klasifikačnom systéme príručka obsahuje aj predmetový register.

6. *Z fondu UKB – Centrum ruských štúdií. Zost. Dagmar Kleinová. Bratislava: UKB, 2004. 32 s.*

Súpis vybraných dokumentov z daru Nadácie na rozvoj kultúrnych centier v zahraničí.

7. *Hudobný život a významné osobnosti Slovenska. Zost. Emese Duka-Zólyomi. Bratislava: UKB, 2004. 170 s.*

Zborník materiálov z 19. seminára hudobných knihovníkov, ktorý sa uskutočnil v Košiciach. Referáty a koreferáty účastníkov seminára sú zatriedené do troch blokov podľa krajov Slovenska.

8. *Hudobný folklór a jeho sprístupňovanie. Zost. Emese Duka-Zólyomi. Bratislava: UKB, 2004. 71 s.*

Zborník materiálov z 20. seminára hudobných knihovníkov, obsahuje materiály, týkajúce sa hudobného folklóru, ako aj príspevok zameraný na vyhodnotenie 20-ročnej práce komisie pre hudobné knižnice.

9. *Budovy Univerzitetnej knižnice v Bratislave v premenách času. Bratislava: UKB, 2004. 150 s.*

Štruktúra zborníka vychádza z objektov, v ktorých Univerzitná knižnica pôsobila a pôsobí dodnes. Zborník poskytuje obraz o činnostiach a živote inštitúcií a ľudí, ktorí pôsobili a žili v historických budovách Univerzitetnej knižnice. Jednotlivé kapitoly zborníka sa venujú minulosti, ale úvodný príspevok sa zaoberá aj súčasnosťou a blízkou budúcnosťou knižnice. V príspevku je uvedená stručná chronológia rekonštrukcie budov Univerzitetnej knižnice v Bratislave. Príspevok Príbeh o príbehu uvádza metodologický prístup k textu v zborníku. Štúdia Objekty Univerzitetnej knižnice v Bratislave objasňuje základné poznatky archívno-historického výskumu o budovách knižnice. Ostatné príspevky sú zaradené do samostatných kapitol, a to Klariseum, palác Uhorskej komory a de Pauliho palác. Autori jednotlivých príspevkov využili okrem známych

poznatkov aj nové fakty a súvislosti, získané počas bádania o histórii budov knižnice v archívnych a literárnych prameňoch. Niektoré z nich doteraz neboli ešte publikované.

Táňa Popová

INFORMÁCIE
ZO SEMINÁROV A PORÁD

Knižnice súčasnosti – Seč 2004

Dvanásť ročník konferencie Knižnice súčasnosti sa vďaka organizátorom z Moravskej zemskej knižnice v Brne a zo Študijnej a vedeckej knižnice v Hradci Králové tento rok opäť konal v prostredí Junior centra v Seči pri Chrudimi, a to dňoch 14. – 16. septembra 2004. Na úvod konferencie prevzalo 11 českých knihovníkov cenu Z.V. Tobolku. Samotný program bol rozdelený do piatich blokov : Knižničný zákon – systém knižníc, Internet pomáha knižniciam a ich používateľom, Programy, projekty a peniaze, Regionálne funkcie verejných knižníc a Služby amerických knižníc.

Náplň prvého bloku vyplývala z aktuálnej situácie v českom knihovníctve, keď sa schvaľuje koncepcia rozvoja knižníc v Českej republike a premýšľa o novele zákona č. 257/2000 (knižničného zákona). Prednášky boli zamerané na hodnotenie kladov a záporov zákona a jeho vplyvu na činnosť jednotlivých typov knižníc.

V. Richter z Národnej knižnice ČR v Prahe (NK ČR) informoval o koncepcii rozvoja knižníc na roky 2004-2010, ktorú schválila vláda ČR. Úlohou dokumentu je podporiť rozvoj knižníc a prístup obyvateľov k informáciám. Materiál zahŕňa hlavné problémové okruhy knihovníctva, navrhuje spôsob ich riešenia a určuje zodpovednosť za plnenie stanovených úloh. Koncepcia má zainteresovať nielen knižnice, ale aj poslancov, štátne orgány, kraje a obce a byť podkladom na spracovanie čiastkových koncepcií.

Vplyvom knižničného zákona na činnosť knižníc sa zaoberalo viacero príspevkov. V. Balík z NK ČR pripomenul, že NK ČR, na rozdiel od iných národných inštitúcií, nemá svoj samostatný zriaďovací zákon

a v knižničnom zákone sú jej úlohy stanovené výhradne iba vo vzťahu k systému knižníc.

I. Procházková z Univerzitnej knižnice Univerzity v Pardubiciach sa zaoberala problematikou evidencie vysokoškolských knižníc. Zákon neodráža overenú typológiu vysokoškolských knižníc a rozdeľuje knižnice na základné a špecializované – podľa typu fondov a funkcií, okrem toho stanovuje ešte podkategóriu – základná knižnica so špecializovaným fondom. Tak sa stane, že sa v jednej kategórii „základná knižnica“ ocitnú spolu malá obecná knižnica, aj knižnica vysokej školy.

Legislatívne prostredie pre prácu školskej knižnice ako knihovníckeho a informačného centra školy predstavila J. Nejezchlebová z Moravskej zemskej knižnice v Brne. Pre zriadenie a činnosť knižníc je prioritný školský zákon. Knižničný zákon zaraďuje školské knižnice do kategórie špecializovaných knižníc, evidencia knižníc je tomto prípade problematická a zapojilo sa do nej málo knižníc. Pokiaľ knižnica nie je evidovaná podľa knižničného zákona, nie je pre ňu záväzný, napriek tomu je pre rozvoj knižnice a kvalitu jej činnosti dôležitá znalosť a využívanie odborných doporučení a štandardov (okrem školského a knižničného zákona napríklad Konceptia štátnej informačnej politiky vo vzdelávaní, smernica IFLA a UNESCO pre školské knižnice a iné).

Z. Matušík z NK ČR rozobral knižničný zákon z knihovníckeho pohľadu a uviedol jeho klady a zápory. Klodom je podľa neho zakotvenie regionálnej funkcie verejne prístupných knižníc. Pri typológii služieb (obligatornosť, podiel používateľa na úhrade, rovnosť prístupu) upozornil na správne uvedenie obligatornosti a bezplatnosti poskytovania prístupu k elektronickým informačným zdrojom, ku ktorým má knižnica bezplatný prístup pomocou telekomunikačných zariadení. Napriek tomu veľa verejných knižníc internet spoplatňuje a dokonca sa objavilo stanovisko Ministerstva kultúry ČR ku knižniciam pripojeným k internetu prostredníctvom

vom KIVS, keď prístup k internetu vyslovene nespoplatňuje, ale poplatok môže byť podľa tohto dokumentu žiadaný za amortizáciu počítačovej stanice, asistovanú službu knihovníka alebo ako „neziskový“ poplatok za iné knihovnícke zariadenie, čo môže byť napríklad aj stôl v knižnici. Za negatívum zákona považuje Z. Matušík nedostatočne a nejasne vypracovanú typológiu knižníc a nesúlad knižničného zákona s autorským zákonom.

O vplyve zákona na fungovanie knižníc a systémov knižníc informovali I. Kadlecová z Knižnice Akadémie vied ČR, J. Okrouhliková z Knižnice Umeleckopriemyselného múzea v Prahe a H. Bouzková z Národnej lekárskej knižnice v Prahe.

Z. Houšková z NK ČR na záver tohto bloku informovala o príprave druhej etapy prieskumu vekovej, vzdelanostnej a platovej situácii v knižniciach ČR.

Sekciou, ktorá mala najviac príspevkov, bola sekcia Internet pomáha knižniciam – bolo prednesených 25 príspevkov, ktoré sa zaoberali otázkami Súborného katalógu ČR, kooperatívnej katalogizácie, sťahovania záznamov zo súborného katalógu, preberania záznamov z Jednotnej informačnej brány NK ČR (JIB), harmonizácie vecnej katalogizácie, národných autorít a elektronických referenčných služieb.

Okrem príspevku o priebežnom fungovaní referenčnej služby NK ČR „Pýtajte sa knihovníka“, ktorá je už knihovníckej verejnosti dobre známa, informovali L. Hejná a D. Smetanová zo Štátnej technickej knižnice v Prahe (STK) o vylepšeniach portálu STM zavedením novej služby – súborného vyhľadávania vo všetkých databázach portálu a katalógu VPK súčasne podľa názvu, ISSN a hesla PSH. STK v súčasnosti pripravuje anglickú verziu portálu a vytvára užívateľské profily.

M. Mistr z Ústavu poľnohospodárskych a potravinárskych informácií (UZPI) v Prahe predstavil INFOPULT – bezplatný informačný servis z oblasti poľnohospodárstva, potravinárstva, lesníctva, životného prostredia, výživy, bezpečnosti potravín a ochrany spotrebiteľa. Infopult ponúka dva typy referenčných služieb – poskytovanie expertných informácií v spolupráci s externými špecialistami (knižnica spolupracuje s 11 ďalšími inštitúciami) a zodpovedanie referenčných, bibliografických a faktografických dotazov internými knihovníkmi so zameraním na určitú oblasť. Otázky môžu používatelia klásť telefonicky, prostredníctvom internetových formulárov alebo e-mailov.

K. Ševčíková z Purkyňovej areálovej knižnice Vysokého učení technického v Brne predstavila referenčné služby poskytované prostredníctvom webových stránok na základe softvérového systému UNITED-NUKE. Systém vychádza z publikačného a redakčného softvéru UNITED PHP Nuke Czech Edition a z 26 ponúkaných modulov využíva knižnica modul Splatt-forum. Systém umožňuje jednoducho publikovať informácie a vytvárať dynamické webové stránky, na konzultácie využíva aj chatové služby. Výhodou je, že chat je študentom známy, oceňujú aj anonymitu pýtajúcich sa, keď jednoznačne identifikovaný je iba reagujúci knihovník. Služba nie je limitovaná otváracou dobou knižnice a študenti môžu kedykoľvek položiť akékoľvek otázky týkajúce sa knižnice a jej služieb.

Zaujímavý projekt predstavil M. Krčál z Masarykovej univerzity v Brne. Ide o projekt Bibliografické citácie ako nástroj pre generovanie bibliografických citácií podľa noriem ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2. Generátor má niekoľko modulov podľa jednotlivých druhov dokumentov. Používateľ vyplní údaje vo formulári a generátor vytvorí bibliografickú citáciu. Projekt je dostupný na URL: <http://www.citace.com>.

Veľký záujem vzbudila aj sekcia Regionálne funkcie knižníc venovaná napĺňaniu zákonom stanovených povinností verejne prístupných knižníc v rámci programu regionálnych funkcií.

L. Zemánková z NK ČR uviedla základné štatistické údaje plnenia programu za prvé dva roky jeho realizácie. Skonštatovala, že stále rastie počet obsluhovaných knižníc – teda tých, ktoré sú príjemcami regionálnych služieb a stúpa aj počet pracovníkov, ktorí tieto služby zabezpečujú. Ide o budovanie výmenných knižničných fondov, ktoré cirkulujú medzi menšími knižnicami v rámci regiónov, o konzultácie a metodické návštevy, nákup a spracovanie knižničných fondov pre malé knižnice z prostriedkov obcí a vzdelávanie knihovníkov. Je preto možné tvrdiť, že vďaka programu regionálnych funkcií sa zvyšuje úroveň verejných knižničných a informačných služieb v malých knižniciach, ktoré by inak zrejme zanikli alebo živorili.

O vykonávaní regionálnych funkcií informovali viaceré knižnice. J. Vyčichlo a D. Čerňová z SVK Plzeň zdôraznili dôležitosť vytvárania informačných centier v knižniciach. R. Giebisch z Vedeckej knižnice v Olomouci venoval prednášku vzájomnej informovanosti pracovníkov knižníc a ich zriaďovateľov a formám informovania zriaďovateľov knižníc o regionálnych funkciách. Všimol si webové stránky obcí a knižníc a skonštatoval, že iba malé percento obcí informuje na svojich stránkach o existencii a činnosti svojej obecnej knižnice. Upozornil na fakt, že zriaďovatelia si myslia, že existencia výmenných fondov ich oslobodzuje od nákupu nových kníh do svojich fondov. J. Helcelet z SVK Kladno predstavil netradičné spôsoby vykonávania regionálnych funkcií, knižnica zriadila regionálne auto s vodičom, ktoré je k dispozícii všetkým knižniciam kraja, vytvára tiež zaujímavú fotografickú databázu knižníc stredočeského kraja. Najväčší podiel na úspechu má však podľa neho budovanie medziľudských vzťahov. J. Nejezchlebová z MZK Brno, podľa

skúseností považuje za najžiadanejšiu službu pri vykonávaní regionálnych funkcií poskytovanie konzultácií a možnosť vzdelávania knihovníkov. Preto bola vytvorená krajská koncepcia vzdelávania. Za dôležité považuje vyriešenie optimálnej prístupnosti knižníc používateľom, najmä stanovenie optimálneho počtu výpožičných hodín jednotlivých typov knižníc.

S týmto problémom súviselo aj vystúpenie V. Richtera, ktorý prezentoval návrh doporučenia NK ČR týkajúceho sa šandardizácie verejných knihovníckych a informačných služieb v súvislosti s prípravou novely knihovníckeho zákona. V štandarde je stanovených šesť základných parametrov, ktoré by mali knižnice spĺňať (otváracia doba knižníc pre verejnosť – počet hodín v týždni, personálne zabezpečenie činnosti, objem dopĺňovania knižničných fondov za 1 rok, počet verejne prístupných staníc pripojených k internetu, počet študijných miest pre používateľov knižnice). Tieto parametre by určovali minimálnu úroveň poskytovania služieb a platili by pre verejné a verejne prístupné knižnice prevádzkované obcami. Garantmi kvality štandardov sú kraje. Do návrhu novely zákona by mala byť vsunutá možnosť udeliť poskytovateľovi alebo garantovi sankciu za neplnenie povinnosti zabezpečovať resp. kontrolovať poskytovanie štandardných verejných knihovníckych a informačných služieb.

Do programu konferencie bola z podnetu Informačného strediska amerického veľvyslanectva dodatočne zaradená sekcia Služby amerických knižníc.

Príspevok M. K. Parrovej, vedúcej sekcie digitálnych referenčných služieb Kongresovej knižnice vo Washingtone, sa týkal histórie amerických verejných knižníc a samotnej Kongresovej knižnice, a najmä prehľadu digitálnych referenčných služieb, ktoré knižnica v súčasnosti poskytuje. Ide predovšetkým o známu referenčnú službu Ask a Librarian,

ktorá je radená podľa odborových oblastí, jazykov aj formátu žiadaných materiálov. Zaujímavosťou majú možnosť chatu s knihovníkom špecializovaným na konkrétny odbor. Výber digitálnych referenčných služieb je na URL: <http://www.loc.gov/rr/program/bib/bibhome.html>. Až 25 % otázok pochádza zo zahraničia. Upozornila tiež na veľký výber digitálnych zbierok Kongresovej knižnice, dostupných prostredníctvom webovej stránky www.loc.gov, na zbierku American Memory, ktorá sústreďuje viac ako 7 miliónov materiálov týkajúcich sa histórie a kultúry USA, ďalej na Global Gateway – program budovaný v spolupráci s Holandskom, Španielskom, Ruskom a Brazíliou, ktorý sprístupňuje materiály v rôznych jazykoch týkajúce sa objavovania a osídľovania Ameriky holandskými a španielskymi cestovateľmi, ciest na americký západ a paralelného objavovania a osídľovania Sibíri a ruského Ďalekého východu, dejín Brazílie a brazílsko-amerických vzťahov od 18. storočia. Zaujímavým zdrojom je Veterans History Project, ktorý sústreďuje pamäte veteránov – účastníkov 1. a 2. svetovej vojny a vojen v Kórei, Vietname a prvej vojny v Golfskom zálive – spomienky, korešpondenciu a rôzne obrazové materiály. Projekt obsahuje aj databázu veteránov vojen prístupnú na URL: <http://lcweb2.loc.gov/cocoon/vhp/html/search/search.html>.

Druhý príspevok sa týkal metód, ktoré americké knižnice používajú na získavanie dobrovoľníkov a finančných prostriedkov. Jeho autorka Sally G. Reedová pôsobí ako výkonná riaditeľka organizácie Friends of Libraries U.S.A.; ktorá združuje dobrovoľnícke knižnícke spolky v Spojených štátoch. Uviedla, že získavanie dobrovoľníkov a sponzorských príspevkov nenahrádza financovanie zo štátnych zdrojov, ide skôr o prestíž. Každá dobrá knižnica má vytvorenú fungujúcu sieť dobrovoľníkov, ktorí nielen zdarma vykonávajú rôzne rutinné práce, ale prinášajú knihovníkom aj iný pohľad na fungovanie knižničných služieb. Základom pre získanie dobrovoľníka je podľa pani Reedovej osobný kontakt. Väčšina dobrovoľníkov pochádza z radov pravidelných návštevn-

níkov knižníc. Príspevok bol vlastne diskusiou s českými knihovníkmi o možnosti dobrovoľníctva v ich knižniciach.

Záverečnou sekciou bola sekcia nazvaná Programy, projekty, peniaze, ktorá priniesla informácie o stave konzorcií na získanie licencií na elektronické informačné zdroje v ČR a na možnosti čerpania finančných zdrojov Európskej únie pre knižnice v rámci Spoločného regionálneho operačného programu.

H. Hemola z NK ČR zhodnotil Program výskumu a vývoja pre knižnice pre obdobie rokov 1997-2004. Na plnenie programu bola využitá čiastka 15 miliónov Kč, zo 40 projektov v rámci 3 podprogramov minul najviac finančných prostriedkov podprogram Správy a ochrany dát v knižniciach (83%). Nový program na roky 2006-2010 bude zameraný na sprístupnenie a ochranu kultúrnych, umeleckých a vedeckých zdrojov, ťažiskom má byť kooperácia pamäťových inštitúcií, teda knižníc, múzeí a archívov. Navrhovaný rozpočet je 200 miliónov Kč.

M. Svoboda (STK Praha) charakterizoval situáciu súčasných konzorcií na nákup elektronických informačných zdrojov a uviedol, že cesta financovania týchto zdrojov z grantov nie je vhodná, ale využívanie iného spôsobu zatiaľ nie je overené. Spomenul možnosti dohodovania licencií – priame rokovanie s producentom, tzv. fínsky model a nákup cez sprostredkovateľa. Priame rokovanie je výhodné v tom, že je možné ovplyvniť podmienky využívania a cenu licencie. Upozornil na nutnosť dohovoru o spôsobe nákupu licencií na potrebu prerokovať ho s vládou, zabezpečiť potrebné úpravy zákonov a noriem a vytvoriť teleso, ktoré by bolo schopné organizačne zabezpečiť a distribuovať peniaze.

V rámci sekcie odzneli príspevky predstaviteľov troch českých ministerstiev. O perspektívach dotačných programoch pre knižnice hovorila B. Koubová z Ministerstva kultúry ČR. R. Soukupová z Ministerstva pre miestny rozvoj ČR informovala o možnostiach čerpania

finančných prostriedkov v rámci Spoločného regionálneho operačného programu. B. Pechr z Ministerstva informatiky ČR hovoril o pokračovaní Projektu internetizácie knižníc, ktorý bude ďalšou etapou pokračovať do roku 2009.

I. Haladová zo spoločnosti Cross Czech sa podrobne venovala možnostiam získavania finančných zdrojov EU pre knižnice. Ide 6. rámcový program, eContent Plus a Culture 2000.

Pretože nebolo možné spomenúť všetky príspevky, ktoré odzneli na konferencii, záujemcovia si môžu príspevky prečítať v zborníku Knihovny súčasnosti 2004, ktorý vydalo Združenie knižníc ČR v Brne. 13. ročník konferencie sa bude konať v termíne 13. - 15. 9. 2005.

Daniela Tóthová

Seminár českých hudobných knižníc

Národní knihovna ČR, Knihovna města Hradce Králové, Regionální výbor SKIP východní Čechy, Česká národní skupina IAML – spoločne zorganizovali seminár za podpory Ministerstva kultury ČR Hudební knihovny 2004, 20. - 21. októbra v Knihovně města Hradce Králové.

Na pozvanie predsedníčky ČNS IAML pani Z. Petráškovéj sa na seminári českých hudobných knižníc zúčastnili pracovníčky hudobného kabinetu Univerzitnej knižnice v Bratislave, Mgr. Dana Drličková a PhDr. Emese Duka-Zólyomiová.

Úvodná časť stretnutia bola venovaná sekcii IAML a viedla ju predsedníčka ČNS IAML Mgr. Zuzana Petrášková z Národní knihovny Praha.

Predniesla správu o činnosti ČNS IAML v roku 2004 a referovala o plánovaných podujatiach českých hudobných knižníc. Venovala sa problematike, ktorá odznela na kongrese IAML, ktorý sa uskutočnil na jar 2004 v Osle v Národnom univerzitnom centre.

Na kongrese sa stretli zástupcovia IAML ako hudobných knižníc i IASA – zvukových archívov, boli usporiadané voľby do výborov IAML i IASA. Bol zvolený nový prezident IAML, pán Massimo Gentili-Tedeschi z Talianska, ktorý mal na starosti i veľmi dobre štruktúrované webové stránky IAML.

Na kongrese boli prezentované informácie o historických hudobných pamiatkach, uložených v knižniciach krajín Európy, ale i Ruska, Bieloruska a pobaltských krajín. Článok o Osle bude uverejnený v NK. Budúci rok bude konferencia IAML vo Varšave.

Čo sa týka súpisových aktivít ČNS IAML; pokračuje RISM, RILM, v Brne sa pracuje na RITM; najmladšia súpisová aktivita českej skupiny IAML, t.j. evidencia hudobných časopisov, RISM (súpis hudobných prameňov) pracuje v Čechách 48 rokov. Po prekonvertovaní okolo 300 000 záznamov na formát Marc 21 by vznikla možnosť ONLINE práce s historickými dokumentmi. Každý rok bude vydávať RISM kumulatívne vydanie na CD – finále roka, keď všetky redakcie sveta posielajú do centrály svoje záznamy, kde ich spracovávajú v digitálnom systéme. Systém sa momentálne testuje vo Frankfurte. O najnovšom stave spracovania pre RISM sa bude referovať na ďalšom stretnutí. Súpis hudobnej literatúry – RILM pokračuje ďalej v Ústave pre hudobnú vedu Akadémie vied. Pracuje na tom mladý muzikológ Pavel Kordík.

Pravidelný seminár českých hudobných knižníc bol tento rok rozdelený na 2 časti, prvé stretnutie bolo v Prahe, druhá časť bude v Brne.

Seminár bol venovaný spracovaniu, štandardizácii, predmetovému triedeniu, problematike prechodu na MARC 21, ale i histórii hudobného knihovníctva. Jesenný seminár v Brne má byť celý venovaný spracovaniu.

Českí kolegovia sa na svojich stretnutiach pravidelne venujú otázkam autorského zákona a riešia okrem iného aj problematiku, o ktorej na Slovensku zatiaľ uvažujeme len v teoretickej rovine, a tou je požičiavanie zvukových dokumentov.

V doterajšej praxi sa za požičiavanie ZD v českých hudobných knižniciach platil ročný paušálny poplatok zo štátneho príspevku. Túto platbu preberá na seba Národní knihovna paušálne. Preberaním legislatívy EÚ vznikajú nové problémy, od roku 2004 sa za požičiavanie platí už ďaleko väčšia suma. Národní knihovna v Prahe ZD požičiava len prezenčne a uchováva PV, preto jej skúsenosť s požičiavaním nie je taká ako v ostatných knižniciach.

Skúsenosti Městské knihovny v Prahe priblížila pani Navrátilová, kde je prax požičiavania ZD veľmi aktívna, fond ZD je bohatý a doplňovanie je kvalitatívne i kvantitatívne zabezpečené. Zo zvyšovania poplatkov za požičiavanie, rovnako i zo zavádzania európskej legislatívy a rôznej praxe v českých knižniciach vyplývajú problémy, o ktorých treba diskutovať kvôli dosiahnutiu cieľa, čo má byť novelizácia autorského zákona. Dohovory s ochrannými zväzmi neskončili u zvukových dokumentov, boli tiež pozvaní k rokovaniu o elektronických dokumentoch, ich sprístupňovaní; rokovania sú na začiatku. Všetko pravdepodobne bude spieť k novele autorského zákona.

Pani Petrášková kladne zhodnotila nadviazanie spolupráce so slovenskou skupinou IAML.

O svojej účasti na seminári v Trnave na jar 2004 referovala pani Mgr. Navrátilová – Městská knihovna Praha. Problémy, ktoré sa riešili na trnavskom seminári, považuje za podobné, aké riešili aj českí hudobní knihovníci. Uvádza zároveň, že téma, ktorá bola nastolená zo strany SOZA, je niečo úplne rozdielne, než čo riešia českí kolegovia, resp. je to dané rozdielnou legislatívou, ktorá sa za tie roky, čo sa štát rozdelil, veľmi zmenila. Češi bojujú za to, aby uchovali absenčné požičiavanie zvukových dokumentov, ktoré u nich trvá neprerušene od 90-tych rokov. Městská knihovna mala prakticky od roku 1989 požičiavanie neobmedzené v tom zmysle, že obmedzenia sa týkali len určitých finančných záväzkov, ktoré až do roku 2002 boli úplne minimálne, zatiaľ čo slovenskí knihovníci rokujú na úplne inom základe, pretože o absenčnom požičiavaní zvukových dokumentov nehovoria vôbec. K dohode nedošlo a na základe vyššej legislatívy slovenské hudobné knižnice sprístupňujú zvukové dokumenty len prezenčne.

Dr. Julius Hůlka stručne referoval o rubrike pre hudobné knižnice a publikačnej činnosti časopisu Národní knihovna. Okrem papierovej formy je časopis elektronicky prístupný.

V popoludňajších hodinách pokračoval už samotný seminár pre všetkých pracovníkov českých hudobných knižníc v reprezentatívnych priestoroch novobarokovej budovy podľa programu.

Slávnostné privítanie a úvodný príhovor predniesol riaditeľ Knižnice města Hradce Králové, Mgr. Jan Pěta.

Na programe boli aktuálne problémy hudobných knižníc, predovšetkým v oblasti autorských práv a využívanie databáz v praxi.

Fundovaná prednáška zanieteneho odborníka pána Gabriela Gössela „Historie záznamu zvuku v českých zemích, první nahrávky českých umělců, jejich archivace a využívání“, predstavila prvé

gramoplatne na českom trhu, prvých interpretov na nich, prvé gramofónové firmy v Čechách, pred svetovou vojnou, zmeny v 20-tych rokoch, prvé tanečné a džezové orchestre, prvé mená českých umelcov, prvé nahrávky umelcov Národného divadla a pod. Prednášateľ oboznámil účastníkov so stručnou históriou niekoľkých význačnejších firiem, na gramoplatniach ktorých sa zachovali nielen nahrávky kultúrne hodnotné, ale často i veľmi nízkej úrovne. Prvé gramoplatne sa nezachovali, pretože sa nahrávali na jednostranné 17 cm platne, samotné nahrávky trvali asi 2 minúty. Sú veľmi vzácne najmä pre zberateľov. Gramofón sa stal kultúrnym fenoménom rovnako ako fotografia, film či rozhlas.

Účastníci seminára dostali k dispozícii mimoriadne kvalitný Katalóg z výstavy k tejto téme, ktorý nepochybne nájde využitie i v UKB.

Druhý deň seminára PhDr. Vít Richter z Národní knihovny v Prahe predniesol vysoko profesionálnu prednášku o úskaliach jestvujúceho autorského zákona v súvislosti s knižničnou praxou.

Charakterizoval zmeny funkcií knižníc, ktoré do prvej polovice 20. storočia dokumenty len požičiavali. Nástup nových technológií narušuje dosiahnutú rovnováhu. Rozvoj trhu nových technológií má za následok preferovanie zisku ako kritéria úspechu a efektivity. V súvislosti s ochranou duchovného vlastníctva sa rozlíšenie pirátstva a tolerovaného využitia autorských diel stáva obtiažnym. V Českej republike prevláda trend platiť za požičiavanie tzv. knižníckej tantiémy. V súčasnosti paušálne poplatky za požičiavanie ZD a ZVOD sú hradené kolektívnym správcom zo štátneho rozpočtu.

V celej ČR systematicky zhromažďuje a sprístupňuje zvukové dokumenty približne 200 knižníc. V porovnaní so zahraničím majú fondy ZD v českých knižniciach malý rozsah a služby sú značne obmedzené. Nový autorský zákon ČR zakazuje požičiavanie zvukovo-obrazových

dokumentov a kolektívni správcovia stanovili podmienky požičiavania zvukových dokumentov.

Problémy, na ktoré knižnice narážajú, sa dajú v stručnosti charakterizovať takto:

- výlučné právo autora rozhodovať o využití diela,
- povinnosť platiť autorovi odmenu za využitie diela,
- výnimky pre knižnice, archívy, školy a vedecké inštitúcie, akými bolo obmedzenie výlučného práva a oslobodenie od povinnosti platiť odmenu, sú zásadne redukované. Všeobecným trendom je posilňovanie práv autorov v zmysle získavania vyšších odmien, obmedzovanie výnimiek.

Autorský zákon musí riešiť smerom ku knižniciam využitie autorských diel v oblastiach:

- požičiavanie: tlačených dokumentov, vysokoškolských prác, zvukových a zvukovo-obrazových dokumentov, databáz, počítačových programov,
- kopírovanie: a) zhotovovanie tlačených rozmnoženín,
b) elektronické dodávanie dokumentov,
- informačné služby verejnosti:
a) sprístupňovanie digitálnych kópií tlačených rozmnoženín,
b) zhromažďovanie, archivácia a sprístupňovanie on-line dokumentov.

PhDr. Richter analyzoval pôsobenie autorského zákona v prostredí českých knižníc mimoriadne fundovane a napriek tomu, že snahy o obmedzovanie činností knižníc v zmysle uvedenej problematiky sú aktuálne, vedú sa neustále rokovania, ktorých snahou je podnieť novelizáciu autorského zákona v ČR.

Ing. L. Hrdá z Informačného pracoviska hudobného oddelenia Knihovny mesta Hradec Králové, predniesla prednášku Elektronické databázy v knihovníckej praxi. Najväčšou výhodou elektronických periodík je absencia časopriestorových bariér. Dnes, v pokročilom elektronickom prostredí čitateľ v podstate ani nemusí chodiť do knižnice, ale môže určité informácie získať aj z domu. Rýchlosť prístupu, rozmanité možnosti sú výhodou, pre bežné čítanie však tlačené periodiká budú existovať pravdepodobne ešte dlhší čas. Nárast cien tlačených periodík od 90-tych rokov zhruba do roku 2000 bol skoro cez 200 percent. Z výskumu americkej firmy vyplynulo, že napriek tomu, že ceny rastú, znižovanie predplatného nie je nijako dramatické. Sú preto dôvody, aby vedľa seba ešte dlho existovali ako elektronické verzie časopisu, tak i tie tlačené. Dnes už vydavatelia berú elektronickú verziu za prvotnú a podľa toho tiež potom pri predaji využívajú rôzne finančné modely.

Knihnice môžu využívať databázy, ktoré majú zo strany producentov a vydavateľov ošetrované všetky problémy, čo sa týka autorských práv i kvality informácií, publikovaných v databázach. Teoreticky môžu databázy obsahovať abstraktá, plné texty, referátové, referenčné príručky, rôzne adresáre, zoznamy. Existujú databázy, ktoré obsahujú elektronické verzie kníh, kde knihy nie sú sprístupnené v plnej verzii, ale len do polovice, potom už nastupuje otázka platenia. Producenti zvyčajne povolia prístup len do úrovne bibliografického záznamu a abstraktu. Za plný text už vyžadujú platby. Je to pochopiteľné, v tržnom prostredí sa chovajú tržne a buď sa na to pristúpi alebo nie. To by malo byť dané v licenčných podmienkach pre knižnice, kde je obyčajne už vyriešené autorské právo: kto má možnosť autorizovaného prístupu, ako je tento prístup zaistený, či si databázu možno dať k sebe na server, alebo je prístup na server producenta atď. V licenčných podmienkach musí byť zahrnutá aj problematika MVS. Existujú vzorové licencie, pri rokovaníach s producentom treba tieto veci špecifikovať.

Je potrebné si uvedomiť, že ide o nákup služby. Nekupuje sa databáza, ale možnosť prístupu k informáciám, ktoré v databáze sú. Sťahovanie je možné len pre osobnú potrebu v primeranom množstve, na čo si producenti dávajú obzvlášť pozor.

Databázy sú pomerne drahá záležitosť, snaha vydavateľov je sprístupniť v elektronickom prostredí i staršie veci, najmä skenovaním, takže ich sprístupnia potom v rôznych formátoch. Prax je rôzna.

PhDr. H. Nová Národní knihovny v Prahe hovorila o možnosti vytvárania konzorcií, čo je pomerne nový pojem v knihovníckej praxi. Konzorcium je určité profesionálne združenie, ktoré má nejaký spoločný cieľ a chce za výhodných podmienok k tomuto cieľu dospieť. Po prvý raz s týmto pojmom prišli Američania začiatkom 70-tych rokov. V minulosti fungovali konzorciá knižníc na báze spoločného budovania súborného katalógu, prípadne zdieľanej katalogizácie. V posledných 10-ich rokoch sa pridali konzorciá, ktoré majú za cieľ spoločný nákup informačných zdrojov za čo najvýhodnejších finančných podmienok, ktoré dohodnú s producentom, či vydavateľom. Pre jednotlivú knižnicu sú finančné podmienky pomerne náročné. Typy a modely konzorcií knižníc sú rôznorodé: napr. sú to konzorciá len vedeckých knižníc, národné – centralizované, existujú i konzorciá nadnárodné; je to dané potrebami praxe. Rovnako organizácia je podmienená právnymi podmienkami tej ktorej krajiny. V Čechách neexistuje žiadny právny podklad na založenie konzorcia.

Zabezpečenie financovania konzorcia je rôzne. Väčšinou knižnice združené v konzorciu sa finančne podieľajú na nákupe informačných zdrojov, môžu požiadať ministerstvo alebo si nájsť sponzorov. Výbor, predseda, odborné komisie zisťujú výhodnosť zdrojov a pod. Schádzajú sa na pravidelných konferenciách, ktoré začali roku 1999-2000,

v Amerike i v Európe. Na svete ich je okolo 150, majú svoje webové stránky, kde je možné sa pozrieť, ako fungujú.

V Európe má v tomto smere najväčšiu tradíciu Fínsko, nie je zamerané len na informačné zdroje, má prepracovaný projekt WEB archívu. Česká republika sa zapojila do projektu AIFL, ktorý je podporovaný Sörösovou nadáciou a jeho prvotným cieľom bolo pre krajiny strednej a južnej Európy, pre bývalé krajiny Sovietskeho zväzu a africké krajiny, zabezpečiť prístup do elektronických databáz. Druhým cieľom je, aby v týchto krajinách vznikli konzorciá, aké existujú smerom od nás na západ. To sa podarilo asi v jednej štvrtine krajín. Slovinské konzorcium je typom národného konzorcia, funguje pri Slovinskej národnej knižnici, financované je tak členmi konzorcia, ako aj dotáciami od štátu; konzorcium pobaltské krajiny a Litva, združuje tak verejné ako i odborné knižnice, tretie konzorcium je ruské. Tieto konzorciá sú veľmi mladé, vznikli v posledných dvoch rokoch.

V ČR prebiehajú snahy o združenie knižníc do konzorcií, zatiaľ na získanie licencií na elektronické zdroje. Nie je možné ich formálne založiť, pretože tomu z jednej strany bránia právne podmienky, z druhej strany české krajiny majú špecifické postavenie. Vďaka rôznym projektom majú relatívne dosť peňazí na informačné zdroje. Z pohľadu ostatných krajín Česko nemá problém s infraštruktúrou, majú dokonca v zákone, že všetky knižnice musia byť pripojené na internet. V rámci projektu AIFL sa sleduje využívanie databáz v jednotlivých krajinách, ČR je vždy v prvej trojke, kde sa databázy využívajú najviac, čo znamená, že majú informačne zdatných používateľov, preto databázy skutočne potrebujú a skutočne ich dokážu využiť.

Knižnice využívajú program zameraný na informačné zdroje: databáza Tam-tam obsahuje denníky, populárno náučné časopisy. Vydavatelia sa bránia poskytnúť elektronickú formu v obave, že by sa ich

časopisy nepredávali. K databáze Tam-tam sa v roku 2001 pridala Česká tisková kancelář, ktorá ponúkla za výhodnú cenu prístup do ich 3 databáz. Možnosť prihlásiť sa za zľavnenú konzorcionálnu cenu majú české knižnice stále.

Často sa vyskytuje embargo na tituly vydané aj v tlačenej podobe, doba sa pohybuje od 3-12 mesiacov od vydania. Je to právo vydavateľa. Národnú licenciu pre prístup do databáz firmy EBSCO majú české knižnice od roku 2004 do roku 2008 . Na základe projektu Databáze EBSCO – zdroj vedeckých informácií pro humanitní a společenské obory, sú v Českej republike dostupné odborné plnotextové databázy Academic Search Premier a Business Source Premier spoločnosti EBSCO Publishing. Projekt je financovaný z programu Informační infrastruktura výzkumu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Riešiteľom projektu je Národní knihovna ČR. Do projektu je zapojených 49 knižníc.

Súčasťou programu seminára bola prezentácia z hudobno-dokumentačných databáz, prezentácia databázy Grove Music Online Dictionary, ktorej licenciu knižnica v Hradci Králové vlastní.

V priebehu seminára boli prítomní predajcovia zvukových nosičov a hudobní, u ktorých bolo možné zakúpiť za veľmi prijateľné ceny všetky prezentované tituly.

Diskusie k jednotlivým blokom programu prebiehali v skutočne zaujímavom a profesionálnom prístupe všetkých prednášateľov i účastníkov seminára.

O činnosti a niektorých problémoch slovenského hudobného knihovníctva, o problematike slovenského autorského zákona a perspektívach do budúcnosti sme stručne informovali českých kolegov v diskusii. Seminár v Knižovně města Hradec Králové bol prínosom nielen v zmysle vzájomného poznávania, ale i mimoriadne podnetným

a inšpiratívnym hĺbkou a kvalitou prezentovaných tém. Bolo by v budúcnosti nanajvýš potrebné, aby naša účasť na odborných stretnutiach pracovníkov českých hudobných knižníc nebola len sporadická, rovnako ako účasť našich českých kolegýň na slovenských podujatiach.

Mgr. Dana Drličková

Dejiny knižnej kultúry Trnavy a okolia

Medzi každoročne organizované podujatia, na ktorých sa zúčastňujú pracovníci Univerzitnej knižnice v Bratislave, patria celo-slovenské semináre o dejinách knižnej kultúry. Ten tohtoročný sa konal 3. – 5. novembra 2004 v Trnave a bol venovaný dejinám knižnej kultúry Trnavy a okolia. Hlavným organizátorom bol Národný bibliografický ústav SNK v Martine v spolupráci so Spolkom slovenských knihovníkov, Historickým ústavom SAV, Slovenskou historickou spoločnosťou pri SAV a Filozofickou fakultou Trnavskej univerzity (Katedra histórie).

Na tomto seminári sa stretli odborníci zaoberajúci sa dejinami knižnej kultúry nielen zo Slovenska, ale aj z Čiech, Rakúska a Maďarska. Program seminára bol rozložený do troch dní a okrem prednášok obsahoval aj exkurzie do dvoch budov Západoslovenského múzea v Trnave. V priestoroch Oláhovho seminára sme mali možnosť prezrieť si výstavu venovanú dejinám knižnej kultúry Trnavy a v hlavnej budove múzea, bývalom kláštore rádu klarisiek, sme si prezreli stálu expozíciu. Hlavný prednáškový program seminára sa konal v aule Filozofickej

fakulty Trnavskej univerzity, s výnimkou jedného popoludnia, kedy sa prednášalo v priestoroch Západoslvenského múzea.

Seminár otvoril úvodným slovom riaditeľ Národného bibliografického ústavu SNK Miloš Kovačka, ktorý pochvalne zhodnotil predchádzajúce ročníky seminára a informoval o najnovších pracovných aktivitách NBÚ SNK.

Prednesené príspevky spracúvali dejiny knižnej kultúry z viacerých hľadísk, z literárneho, jazykovedného, kníhtlačiarsko-vydavateľského, umleckého a knihovedného.

Najviac príspevkov bolo venovaných osobnostiam Trnavy a trnavského regiónu a ich prínosu pre knižnú kultúru. V príspevku Marty Dobrotkovej sme sa oboznámili s bernolákovcami Jánom Zbrankovičom a Štefanom Nemečkayom. V dejinách Trnavy má svoje pevné miesto jezuitská rehoľa a jej príslušníci ako napr.: František Babai, ktorého zbierku epigramov *Epiigrammatum miscelaneorum, sacrorum et profanorum lib. III.* vytlačenú v Trnave 1777 analyzovala Katarína Šotkovská. Príspevok Nicol Sipekiovej sa venoval ďalšiemu z jezuitov, Franzovi Pomeyovi, ktorého slovníkové a gramatické diela vyšli v Trnave v 1. polovici 18. storočia. Zaujímavou a doteraz neznámou osobnosťou bol farár Andrej Tollt, ktorého životné osudy prepojené s Trnavou sa podľa zachovaných profesorských záznamov v tlačiarňach 16. storočia uložených v SNK pokúsila objasniť Helena Saktorová. Erika Juríková v svojom príspevku analyzuje vzťah známeho slovenského polyhistora Mateja Bela v Trnave. Trnavského mešťana Martina Branislava Tamaškoviča ako národnokultúrneho pracovníka, účastníka Slovenského povstania 1848-1849, mecéna a veršovníka, ktorý si zriadil pri svojom hostinci slovenskú čítareň a požičovňu kníh, predstavila Kamila Fircáková. Ďalšou osobnosťou, ktorú s Trnavou spája obdobie štúdia a výkonu rôznych cirkevných funkcií bol František Richard Osvald,

o ktorom ako o organizátorovi a podporovateľovi slovenského kultúrneho života prednášala Erika Brtáňová. Skupinu trnavských osobností pôsobiacich v Bratislavskom lekársko-prírodovednom spolku, na základe zachovaných ročeniek tohto spolku predstavila Katarína Pekařová. Patrili medzi nich napr.: lekár a priekopník v röntgenológii Jozef Pantoček, geológ a historik Dionýz Medňanský, lekár a botanik Jozef Fridrich Kríž, pomológ František Urbánek a iní.

V príspevkoch sa veľká pozornosť venovala aj produkcii trnavských tlačiarň. Odznali príspevky venované konkrétnym tlačiam. Jozef Kardoš analyzoval historický epos o vzniku Trnavy *Tyrnavia nascens* od jezuitu Štefana Čibu (vytlačení 1706) a o ďalšej oslavnej poézii o Trnave *Natales civitatis Tyrnaviensis* (Trnava 1727) od jezuitu Nicolausa Janossiho referoval profesor viedenskej univerzity Franz Römer. Z pera jezuitu a profesora na trnavskej univerzite Jána Kaziho pochádza filozoficko-poeticko-prozaické dielo *Stoa vetus et nova* (vyšlo ako promočná tlač v roku 1710) analyzované v príspevku Daniela Škovieru. O tradícii vo vydávaní kázní v Trnave informovala Angela Škovierová a o vydávaní panegyriku v 19. storočí v Trnave Mária Valachová.

Skupina príspevkov charakterizovala zastúpenie trnavských tlačí vo fondoch niektorých slovenských knižníc. O zastúpení trnavských tlačí vo fonde ŠVK v Prešove referovala Marcela Domenová, v ŠVK v Košiciach Angela Stahovcová, v Seminárnej knižnici ŠVK v Banskej Bystrici Blanka Ružičková a v SNK v Martine Klára Komorová. O zastúpení tlačí Jelínkovej tlačiarne vo fonde Diecéznej knižnice v Nitre nás oboznámila Lívia Fábryová a o vydávaní historických diel trnavskou Akademickou tlačiarňou referovala Miriam Poriezová. Zaujímavým bol príspevok Gabriely Žibritovej o vydávaní nábožensko-politickej tlači *Kurtyer und wahrhaffter Berichts-Ausszug* (Trnava 1675, 1676, 1721) ako reakcie na pritireformáciu a tzv. bratislavské súdy v rokoch 1673-1674. Vydávaniu

matematických príručiek a násobiliek v trnavskej Akademickej tlačiarňi sa venoval príspevok pána Moroviča.

Tri z prednesených príspevkov spracúvali tematiku trnavského kníhtlačiarstva a vydavateľstva. Hadrián Radváni referoval o dejinách trnavského tlačiarstva s hlavným dôrazom na kapitulskú tlačiareň a jej pokračovateľku, arcibiskupskú tlačiareň. Z príspevku Marty Fórišovej sme sa dozvedeli o spolupráci vo vydavateľskej oblasti bratislavskej a trnavskej jezuitskej tlačiarne v 17. storočí, pričom autorka sleduje aj problematiku sťahovania jezuitskej tlačiarne medzi Trnavou a Bratislavou. Konkurenčnými vzťahmi medzi trnavskými (Akademická tlačiareň) a bratislavskými vydavateľmi (Royer, Landerer) a s tým súvisiacim udeľovaním tlačiarenských privilégií sa zaoberal príspevok Ivony Kollárovej.

Na seminári zazneli aj referáty na tému historických knižníc Trnavy. Jozef Šimončič informoval o knižnici Trnavčana Štefana Munkáčiho a o vzniku knižnice Trnavskej univerzity z knižníc jezuitských kolégií v Šali, Kláštore pod Znievom a Trnave. Všetkých zaujala jeho stručná správa o objavení knižnice Petra Pazmáňa. Michal Duchoň vo svojom príspevku s názvom – Knižná kultúra v malokarpatských mestách v ranom novoveku – informoval o súkromných a školských knižniciach v mestách Pezinok, Modra a Svätý Jur, z ktorých väčšinu poznáme len na základe zmienok v testamentoch a inventároch. O knižnici ostrihomského arcibiskupa a uhorského prímasa Juraja Lipaia, do ktorej v roku 1642 pribudli kúpou získané knihy Antona Fuggera z vetvy Kirchberg–Weißenhorn a o hypotézach existencie fuggerovskej knižnice na hrade Červený Kameň bol príspevok Michaely Kujovičovej.

Jazykovedného charakteru boli príspevky Eleny Krasnovskej: O jazykovej stránke tlačenej kazateľskej (katolíckej) tvorby 19. storočia; Alexandry Dekanovej: Literárnovedná terminológia v jazykovednom diele

Antona Bernoláka a Timotey Vráblovej: Konceptia rozvoja jazyka a vzdelanosti v Starých novinách literního umění.

Knižnej kultúre Trnavy z literárnovedného hľadiska bol venovaný príspevok Jozefa Minárika: Pestrý obraz Trnavy v staršom slovenskom písomníctve. O stredovekej rytierskej poviedke ako populárnom čítaní v knižkách ľudového čítania, ktoré sa tlačili aj v Horowitzovej tlačiarni v Trnave, referovala Zuzana Hurtaiová.

V rokoch 1926-1944 vychádzal v Trnave mesačník Kultúra, na stránkach ktorého sa publikovali aj podnety ku knižnej kultúre, s ktorými nás oboznámil Viliam Jablonický.

Knižnej grafike bol venovaný príspevok Kataríny Zavadovej: Trnavskí ilustrátori a grafici barokových tlačí, v ktorom nás oboznámila nielen s domácimi umelcami, ale aj cudzincami, zobrazujúcimi Trnavu napr. na vedutách.

O jezuitoch, ich príchode na územie Slovenska a hlavne o založení jezuitského seminára v Trnave v roku 1566 referovala Eva Frimmová.

Václav Pumplra, pracovník Ústavu pro klasická studia AV ČR v Prahe, v príspevku Slovenští autori v Knihopisu, predstavil pripravovaný bibliografický slovník autorov Knihopisu českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století, který bude obsahovat' aj 180 slovacikálnych autorov. Textová časť tohto slovníka bude doplnená reprodukciami titulných listov prác autora. Jeho príspevok bol aj výzvou na spoluprácu pre slovenské knižnice.

Nový projekt SBÚ SNK v Martine predstavila Miroslava Domová. Ide o databázu Bibliografia dejín knižnej kultúry na Slovensku, cieľom ktorej je spracovanie a sprístupnenie rôznych typov dokumentov týkajúcich sa všetkých oblastí dejín knižnej kultúry na Slovensku (tlačiarensťva, vydavateľsťva, knižníc, rukopisných a tlačených kníh,

retrospektívnej bibliografie). Databáza sa spracúva v systéme VIRTUA a vo formáte MARC 21.

O problémoch evidencie knižných fondov v cirkevných knižniciach na Slovensku referoval Vojtech Strelka, člen Spolku sv. Vojtecha v Trnave.

38 prednesených príspevkov dokumentujúcich výsledky výskumu širokého okruhu odborných pracovníkov z rôznych oblastí dejín knižnej kultúry na Slovensku aj v zahraničí malo vysokú odbornú úroveň a prispelo k zviditeľneniu knižnej kultúry Trnavy a okolia, ktoré podporí aj zverejnenie príspevkov v zborníku *Kniha 2004*. V zborníku budú publikované aj prihlásené príspevky, ktoré na seminári neodzneli z dôvodu neprítomnosti autora (M. Hričová: Knižná grafika 15. a 16. storočia; M. Kovačka: Ján Mocko – historik knižnej kultúry; M. Novacká: Bernolákovský básnik Vojtech I. Šimko; J. Skladaná: Kultúrna západná slovenčina v ľudovej a umelej slovesnosti; P. Sabov: Anton Augustín Baník ako zberateľ trnavských tlačí; M. Hatalová: Trnava na historických pohľadniciach).

Michaela Kujovičová

Informačné technológie v knihovníckej praxi

Slovenská chemická knižnica (SCHK) pri Fakulte chemickej a potravinárskej technológie STU usporiadala 2. decembra 2004 odborný seminár *Informačné technológie v knihovníckej praxi*. SCHK je v súčasnosti jedinou knižnicou na Slovensku, ktorá má k dispozícii kompletnú zbierku chemických informácií *Chemical Abstracts* (od roku 1907 do roku 2004). Táto unikátna databáza zahŕňa abstrakty vedeckých

prác publikovaných v 9000 najprestížnejších časopisoch z oblasti chémie a jej príbuzných odvetví.

Od roku 2003 knižnica odoberá už väčšinu periodických titulov v elektronickej forme (Chemical Abstracts, Science Direct, Springer, Wiley, Engineering Village), čo používateľom výrazne skraca čas potrebný na presné vyhľadávanie požadovaných informácií. Získanie knižničných fondov od Nemeckej chemickej spoločnosti a Americkej chemickej spoločnosti umožnilo SCHK skompletizovať bázy chemických dát a vytvorilo zriadenie Slovenskej chemickej knižnice v odbore chémi a potravinárstvo s celoslovenskou pôsobnosťou.

Program workshopu Informačné technológie v knihovníckej praxi bol výrazne podmienený praktickými skúsenosťami budovania SCHK v súčasnosti. Jedným z jej najdôležitejších aspektov je budovanie IT infraštruktúry, pričom hlavný dôraz je kladený na jednoduchosť obsluhy, softvérovú bezpečnosť a ochranu autorských práv.

SCHK sa aktívne zapojila do procesu implementácie Národného knižničného systému, čo prezentoval v úvodnej prednáške p. Katuščák zo SNK v Martine.

O hardvérovej infraštruktúre Národného knižničného systému informoval p. Dzivák zo SCHK. Ďalšie prednášky sa týkali:

- IT infraštruktúry knižnice na platforme SUN Microsystems,
- on-line databáz – modernej formy sprostredkovania informácií,
- technológie ultratenkých klientov SUNRay,
- multifunkčného zariadenia pre digitalizáciu dokumentov a poskytovania elektronických služieb.

Nové informačné technológie v knihovníckej praxi predstavujú nové možnosti poskytovania služieb, ktoré sú zamerané hlavne na elektronické doručovanie dokumentov.

Jana Sochorová – Renáta Zörklerová

Konferencia o ochrane kultúrneho dedičstva

Ministerstvo kultúry a Slovenské národné múzeum pripravili na 9. 12. 2004 odborný seminár pod názvom Ochrana súčastí kultúrneho dedičstva v právnych predpisoch – vývoz, odcudzenie, krádeže. Seminár sa uskutočnil v priestoroch Slovenského národného múzea ako odborný program v rámci podujatia NOSTALGIA Expo 2004.

Na seminári odzneli prednášky z troch oblastí:

1. legislatívne otázky – referovali pracovníci MK SR;
2. ochrane kultúrneho dedičstva, o prevencii a krádežiach predmetov prednášali zástupcovia colného kriminálneho útvaru, Prezídia policajného zboru a Národnej ústredne INTERPOL-u, ktorí privítali možnosť, že môžu informovať pracovníkov rôznych inštitúcií o spôsobe ich činnosti a v prípade potreby, o požiadavkách na spoluprácu;
3. odcudzenie a krádeže predmetov kultúrneho dedičstva v múzeách, galériách, archívoch a v knižniciach.

Pri legislatívnych otázkach sa prednášajúci zamerali na otázky významu kultúrneho dedičstva a právnych predpisov; na novelu vyhlášky MK SR č. 342/1998 Z.z.; na proces kontroly zbierkových predmetov v múzeách; na právnu úpravu vývozu zbierkových predmetov, historických knižničných dokumentov, hnutelných kultúrnych pamiatok a archívnych dokumentov – ide o jednotný postup pri vývoze rôznych

typov kultúrnych pamiatok do krajín Európskej únie a mimo týchto krajín a na zákon č. 416/2002 Z.z. o navrátení nezákonne vyvezených kultúrnych predmetov, ktorý rieši navrátenie týchto predmetov aj s tridsať-ročnou spiatočnou platnosťou.

Prednáška pracovníčky colného kriminálneho útvaru sa venovala otázke ochrany kultúrneho dedičstva v kompetencii colných orgánov, s ukázkami evidencie odcudzených predmetov. Pracovník Prezídia policajného zboru – Úradu kriminálnej polície vysvetlil spôsob koordinácie pátrania po odcudzených predmetoch aj pomocou ich počítačovej evidencie a zaoberal sa niektorými aspektmi prevencie pred krádežou. Pracovníčka INTERPOL-u informovala o krádežiach umeleckých predmetov v medzinárodnom kontexte a o činnosti Národnej ústredne INTERPOL; podrobne nás oboznámila s dotazníkom medzinárodnej evidencie odcudzených predmetov. Zo všetkých troch prednášok vyplýva, že podmienkou prevencie, ale aj úspešného pátrania po odcudzených dokumentoch je ich kvalitná evidencia, dôkladné odborné spracovanie a existencia fotografickej podoby predmetu.

V treťom bloku sa prednášajúci zhodli na tom, že hoci jednotlivé kultúrne inštitúcie majú svoje určité špecifiká, ich problémy sú podobné, často rovnaké ako v knižniciach.

Knihy a rukopisy od čias ich vzniku boli predmetom nielen záujmu, ale i odcudzenia. Neochránilo ich ani pripevnenie k čítaciemu pultu hrubými reťazami, ani šťavnaté zaklínacie formuly, adresované zlodejom. Pravdou je, že aj dnes je permanentným problémom odcudzovanie kníh, hlavne novšej aktuálnej literatúry, ale krádeže starších dokumentov, síce menej časté, napáchajú väčšie škody, lebo sú nenahraditeľné. Staršie knihy podľa knižničného zákona 183/2000 sú definované ako historický knižničný dokument alebo historický knižničný fond a to je taký súbor dokumentov, ktorý má osobitnú kultúrnu a historickú hodnotu; je to najmä

vzácný rukopis, stará a vzácna tlač do roku 1830, slovacikálny dokument do roku 1918 a významný slovacikálny dokument bez časového obmedzenia, ktorý má vzťah k významným osobnostiam alebo historickým udalostiam. Ministerstvo kultúry vyhlasuje historický knižničný dokument a historický knižničný fond na návrh Slovenskej národnej knižnice alebo inej právnickej alebo fyzickej osoby. Knižničný zákon je v tejto oblasti nejasný, nie je dopovedané, že vlastne čo znamená pojem „vyhlasuje“, keď kritériá historického knižničného dokumentu alebo fondu sú presne determinované a tieto artefakty by teda mali byť chránené priamo zo zákona. Pokiaľ ide o legislatívu, sme presvedčení, že by mal existovať zastrešujúci zákon, ktorý by sa mal zaoberať spoločnými otázkami ochrany, vývozu a ďalších problémov kultúrnych pamiatok, či už samostatne alebo ako jednotné spoločné články, zapracované do viacerých zákonov, veď ide o ochranu podobných hodnôt bez ohľadu nato, či sa uchovávajú v múzeách, galériách, archívoch alebo v knižniciach.

Vzácné knihy a rukopisy uchovávajú také spoločenské hodnoty – kultúrnohistorické, etické i estetické, ktoré nie je možné posudzovať len z ekonomického hľadiska. Pritom knihy sa už vo chvíli vzniku správajú aj ako tovar, ktorý má výmennú hodnotu a tá zvyčajne časom rastie. V tých prípadoch, keď treba uviesť cenu, spravidla uvidíme len odhad, ktorý formulujeme po prieskume na trhu s antikvárnymi knihami, kde sa v kúpno-predajných vzťahoch vyskytujú podobné alebo analogické dokumenty a samozrejme treba brať do úvahy, ktoré prvky sú jedinečné a charakteristické len pre daný dokument. Vzhľadom nato, že u nás je trh so starými knihami v podstate utlmený, treba zohľadniť ceny v širšom európskom regióne, kam často smerujú aj u nás odcudzené knihy. Práve vidina vyšších cenových relácií v zahraničí patrí k iniciačným faktorom na odcudzenie a speňaženie vzácných dokumentov alebo ich častí. Najväčší záujem je o vzácne rukopisy a tlače, ktoré slúžia nielen na uspokojenie

zberateľskej vášne, ale pre solventných zberateľov aj na tezuráciu majetku.

V knižniciach rozlišujeme tri typy zlodejov kníh:

- bibliofil – kradne pre vlastné potešenie, chce mať knihu alebo jej časti (titulné listy, iniciály, ilustrácie, mapy, zaujímavé časti textov...) doma. Zameriava sa hlavne na staršie knihy, prípadne rukopisy a so svojimi akvizíciami sa zvyčajne nechváli, potrebuje mať len pocit, že ich vlastní;
- ziskuchtivec – kradne zo zisťných dôvodov. Sú medzi nimi „profesionáli“, ktorí krádež kníh majú za akúsi „živnosť“ alebo aspoň spôsob, ako si prilepšiť. Sú mimoriadne vynaliezaví. Iní kradnú preto, lebo sa dostali do núdzovej situácie a krádežou a následným predajom chcú riešiť svoje aktuálne existenčné ťažkosti. Ich spoločenské nebezpečenstvo spočíva v tom, že kradnú tiež hlavne staršie dokumenty a vôbec ich nezaujíma ďalší osud ukradnutých vecí. V poslednom čase prevláda práve tento typ zlodejov;
- účelový zlodej – kradne bez výčitiek svedomia knihy alebo z nich vytrhnuté listy preto, lebo on ju k svojej jednorazovej alebo dlhotrvajúcej práci potrebuje. Chváli sa tým, koľko kníh v ktorej knižnici ukradol, niekedy dokonca ich počet nadsadí, považuje to za prejav svojej životaschopnosti. Je to egoista a chválenkár. Charakterizuje ho, že vyhľadáva novšiu, aktuálnu literatúru a keď ju už nepotrebuje, vyhodí vytrhnuté listy, knihu zahodí, vôbec nemá v úmysle ju vrátiť, aby zabránil tomu, že rovnaký prameň ako on, by mohol využiť aj ďalší čitateľ.

Zlodeji sa delia na dve skupiny a v oboch sa vyskytujú všetky tri typy:

- externý zlodej – do knižnice sa dostávajú ako čitatelia, ale aj pod inými zámienkami. Táto skupina operuje predovšetkým počas otváracích hodín knižnice;
- interný zlodej – najväčšou traumou každého pracoviska je, keď sa zistí, že zamestnanec, ktorému dôverovali, zneužil svoje pracovné zadelenie a knihy, ktoré mal ochraňovať, vynášal a speňažil.

Je samozrejmé, že každá inštitúcia musí urobiť maximum na ochranu dokumentov jej zverených, počnúc bezchybnou evidenciou, cez nekompromisnú pracovnú disciplínu až po technické ochranné prostriedky.

Treba si uvedomiť, že signalizačné zariadenie upozorňuje na už prebiehajúci čin a kým sa dostaví príslušná ochrana, zlodeji môžu byť ďaleko. Kamery môžu zachytiť tiež už prebiehajúci čin, aj to len v oblasti, ktorú obsiahne ich objektív, navyše v tme je ich význam otázný, v podstate sú nefunkčné. Je dôležité, aby pracovník, ktorý ich má sledovať, sa skutočne mohol tejto činnosti venovať a nikto neodpútal v kritickej chvíli jeho pozornosť. Technická ochrana má význam len v súčinnosti s človekom, všetko závisí od jeho schopnosti včas rozpoznať situáciu, zavolať pomoc a konať určeného pracovného postupu. Pokiaľ zlyhá ľudský faktor, kamery na ochranu priestorov budú len zaujímavou dekoráciou.

Ako sme už spomenuli, zatiaľ najhoršie skúsenosti so zlodejmi sú práve počas otváracích hodín knižnice a v rámci prevencie by sme sa mali zamerať práve na toto obdobie. Do roku 1993 bolo dobrým zvykom Federálnej kriminálnej ústredne, že pravidelne informovala všetky významné knižnice, ak sa v niektorej z nich objavili zlodeji. Fax obsahoval mená, pseudonymy, spôsob správania sa, a to všetko bývalo doplnené identikitom. Za posledných vyše desať rokov sme nedostali jediné

upozornenie od Polície Slovenskej republiky, hoci niektorým krádežiam by sa včasným varovaním bolo bývalo dalo zabrániť.

Na ochranu vzácných dokumentov nesmie byť nič pridrahé: ani technické vybavenie, ani kvalifikovaný ľudský faktor, ani dobre organizovaná informačná sieť. O tom, že zaklínacie formulky v knihách ich od zlodejov neochránia, nás história už poučila.

Prednášky, ktoré odzneli na seminári Ochrana súčastí kultúrneho dedičstva v právnych predpisoch – vývoz, odcudzenie, krádeže, budú postupne publikované v časopise Múzeum.

Klára Mészárosová

ZAÚÍMAVOSTI ZO ZAHRANIČIA

Projekt „European Library“

Začiatkom roka 2005 má začať fungovať nová paneurópska služba - Európska knižnica (European Library), medzinárodný informačný portál národných knižníc v Európe. Európska knižnica je výsledkom riešenia TEL projektu, ktorý trval 3 roky, bol úspešne ukončený 31. januára 2004 a čiastočne ho financovala Európska komisia.

Medzinárodná webová služba The European Library bude portálom, ktorý umožní prístup do kombinovaných prameňov – (knihy, časopisy) digitalizovaných i nedigitalizovaných – zo 43 národných európskych knižníc. Dovolí voľné vyhľadávanie a prístup k digitálnym dokumentom bude v niektorých prípadoch bezplatný, v iných za úhradu.

Táto služba je určená informovaným obyvateľom, profesionálom i neprofesionálom, ktorí si želajú jednoduchým spôsobom nájsť knižničné dokumenty. Poskytne im prístup k európskemu kultúrnemu dedičstvu. Obsah webovej stránky by mal postupne narastať, tak ako bude vzrastať počet dostupných zbierok a účastníkov portálu.

Počas riešenia projektu sa dospelo k tomu, že obsah súčasnej služby Gabriel bude v plnom rozsahu inkorporovaný do Európskej knižnice.

Unikátnosť Európskej knižnice možno stručne charakterizovať takto :

- používateľovi prinesie rôznorodé zbierky a dovolí mu jednotný prístup umožňujúci krížové vyhľadávanie v rôznych prameňoch,
- bude prezentovať integrované pramene a sprístupňovať digitálne objekty,
- najdôležitejší prínos k výskumu bude spočívať v širokom sprístupnení prameňov a súčasne v tom, že umožní vytvárať nové

spojenia prostredníctvom využívania rozsiahlych virtuálnych knižničných zbierok.

Účastníkmi Európskej knižnice sú 2 druhy inštitúcií:

- plnoprávnymi účastníkmi sú národné knižnice Fínska, Nemecka, Talianska, Holandska, Francúzska, Portugalska, Slovinska, Švajčiarska a Veľkej Británie a spolu s nimi aj ICCU (Istituto Centrale per il Catalogo Unico delle Biblioteche Italiane) - národný inštitút ústrednej katalogizácie v Taliansku) a CENL (Conference of European National Librarians) – konferencia európskych národných knižníc. Zbierky týchto členov budú ako prvé začlenené do webovej stránky ;
- ostatných 34 národných európskych knižníc prináleží k tzv. základným účastníkom, ktorých knižničné fondy budú začlenené neskôr.

Osobitnú úlohu zohráva malý tím odborníkov z kabinetu Európskej knižnice vytvoreného pri Koninklijke Bibliothek v Hagu, Národnej knižnici Holandska. Pod vedením Jill Cousinsa, vedúceho kabinetu, sa tento tím stará o manažment, marketing, implementáciu, licencie, dizajn, edičné práce, rozvoj a technickú pomoc.

Podľa www.europeanlibrary.org/ spracovala Lýdia Sedláčková

Nová koncepcia rozvoja českých knižníc do roku 2010

Rozvoju knižníc, vrátane výstavby nových budov a priestorov pre knižnice, informatizácii knižníc až po úroveň obcí, systematickému zabezpečovaniu elektronických i klasických dokumentov, rozvoju nových knižničných služieb a knihovníctva vôbec, sa v Čechách venuje v posledných rokoch veľká pozornosť na všetkých úrovniach riadenia, počnúc štátnou správou po územné samosprávne celky, kraje a obce.

V júli 2004 boli tieto aktivity i úsilie podporené schválením mimoriadne dôležitého dokumentu na úrovni českej vlády s názvom Koncepcia rozvoja knižníc v Českej republike na roky 2004 - 2010 a prijatím uznesení podporujúcich jej realizáciu v nasledujúcich rokoch. Koncepciu pripravila česká Ústredná knižničná rada a v diskusii sa k nej vyjadrila aj odborná knihovnícka verejnosť.

Koncepcia je realistickou víziou rozvoja vyše 6 tisíc českých knižníc, ktoré poskytujú verejné knižničné služby. Rozpracúva do konkrétnej podoby želaný vývoj založený na analýze dosiahnutého stavu. Vychádza tiež z aplikácie českých právnych úprav venovaných knižniciam a ich službám ako aj ďalších dokumentov prijatých českou vládou, UNESCO, EÚ a Medzinárodnou federáciou knižničných asociácií – IFLA.

Základom koncepcie sú hlavná vývojové tendencie uplynulého obdobia a ich vyhodnotenia obsahujúce analýzu stavu jednotlivých typov knižníc, pri ktorých sa stručne uvádza ich úloha a význam, dosiahnuté výsledky a základné problémy. Materiál výstižne definuje silné a slabé stránky, príležitosti, ale aj riziká v oblasti poskytovania verejných knižničných a informačných služieb. Za silné stránky považuje najmä: existenciu rozsiahlej siete knižníc poskytujúcich služby verejnosti

a prítomnosť kvalitných historických a konzervačných fondov, dobrú úroveň štandardizácie procesov spracovania a sprístupňovania fondov formou súborných katalógov, aktívne využívanie informačných technológií, dostatočnú ponuku domácich i zahraničných elektronických prameňov, pozitívne výsledky dosiahnuté v oblasti etablovania knižníc ako kultúrnych centier obcí, konštituovanie krajských knižníc ako metodických a školiacich centier, schopnosť pracovníkov knižníc prispôsobovať sa zmenám v činnosti knižníc a nakoniec aj aktívnu účasť občianskych združení, asociácií, poradných orgánov a rôznych združení knižníc a pracovníkov knižníc na rozvoji verejných knižničných a informačných služieb. V definovaní slabých stránok na prvom mieste figuruje nedostatok finančných prostriedkov. Svoje miesto tam našla aj nedostatočná medzirezortná kooperácia knižníc i spolupráca knižníc a ďalších kultúrnych a pamäťových inštitúcií spoločnosti, pomalý prevod klasických katalógov do online podoby, nedostatočné využívanie zdieľanej katalogizácie, malé kapacity na digitalizáciu knižničných fondov, nedostatočná pripravenosť knižníc na mimoriadne, krízové udalosti alebo malá účasť knižníc na zahraničných projektoch. Za budúce riziká sú považované: negatívny vývoj verejných financií, nepriaznivý demografický vývoj, ktorý môže spôsobiť pokles záujmu o služby knižníc, nedostatočná pružnosť knižníc, nevyjasnenosť vo vzťahoch knižníc a držiteľov autorských práv, nedostatočné mzdové ohodnotenie knihovníkov a s tým súvisiaci možný nedostatok odborníkov v oblasti informačných technológií, nedostatočné zaradenie knižníc do vzdelávacích a výchovných programov v oblasti informačnej prípravy obyvateľstva. Naopak, za príležitosť sa považujú: tradície českých knižníc a ich vnímanie českou verejnosťou, pozícia knižníc v oblasti výskumu a vývoja, zapojenie knižníc do vzdelávania detí i dospelých, rast záujmu o služby, existencia dotačných programov až na úroveň malých obcí, etablovanie knižníc ako centier poskytovania verejných informačných služieb po

možnosti spolupráce knižníc v EÚ, či moderná právna úprava verejných služieb knižníc v knižničnom zákone č. 257/2001 Sb. spolu s nadväzujúcimi právnymi úpravami.

Za pozornosť stojí aj časť materiálu, venovaná vyhodnoteniu účinnosti súčasných rozvojových programov, ktorá prináša charakteristiku všetkých základných programov a porovnáva vynaložené náklady s dosiahnutými účinkami. Vedľa seba tu defiluje mnoho významných, štátom financovaných programov (celoštátnych a rezortných) od roku 1997 do roku 2004 (v závislosti od trvania programu) odhadom v celkovom objeme, ktorý prekračuje trištvrte miliardy českých korún. Sú to celoštátne programy: podpory zabezpečenia výkonu regionálnych funkcií knižníc (od roku 1997), program VISK – Verejné informačné služby knižníc so svojimi 9 podprogramami, ktorý je realizovaný pravidelne ročne od roku 2000, program Knižnica 21. storočia (od roku 2000), program Česká knižnica (od roku 1999), Program výskumu a vývoja (od roku 1997) a program úhrady licencií na požičiavanie zvukových záznamov. Medzi rezortnými programami nájdeme programy ministerstva školstva orientované na zabezpečovanie informačných prameňov pre výskum a vývoj, na podporu informačnej infraštruktúry výskumu, na rozvoj vysokoškolských knižníc alebo účelové dotácie ministerstva zdravotníctva. Niet sporu o tom, že tieto programy, aj keď v niektorých prípadoch nedošlo k úplnému poskytnutiu plánových financií, posunuli české knihovníctvo významne dopredu.

Samotná koncepcia knižníc v ČR na roky 2004 - 2010 si kladie ako základný cieľ: *„Prostřednictvím knižničního systému umožnit' občanom rovný prístup k publikovaným dokumentom a ďalším informačným prameňom v akejkoľvek forme. Vytvárať informačnú infraštruktúru pre výchovu a celoživotné vzdelávanie, uspokojovanie kultúrnych záujmov*

občanov, výskumnú a vývojovú činnosť a podieľať sa na ekonomických aktivitách a nezávislom rozhodovaní jednotlivca“.

Koncepcia sa člení na 5 základných oblastí:

- a/ formovanie knižničného systému,
- b/ rovnaký prístup k verejným knižničným a informačným službám,
- c/ tvorba a spracovanie knižničných fondov a informačných prameňov,
- d/ ochrana a sprístupnenie kultúrneho dedičstva,
- e/ rozvoj ľudských zdrojov.

Jednotlivé oblasti sú rozpracované do úloh, cieľov, pri ktorých je uvedený termín plnenia, realizátor úlohy, dopad na štátny rozpočet, požiadavky na spoluprácu ministerstiev, regionálny rozmer, prípadne aj odporúčanie.

V prvej oblasti venovanej systému knižníc je zaradených 5 dôležitých úloh orientovaných na organizáciu knižničného systému, národnú i medzinárodnú kooperáciu knižníc a zlepšenie právnej podpory systému knižníc a ich činnosti, kde na rozdiel od ostatných úloh, ktoré sa majú plniť priebežne, sa uvádza termín prípravy novelizácie knižničného zákona na roku 2006.

Dvanásť úloh z druhej oblasti má garantovať rozvoj a skvalitnenie systému knižničných služieb po obsahovej i technickej stránke. Počíta sa s novelou autorského zákona vytvárajúcou priaznivejšie podmienky pre poskytovanie knižničných služieb, so stanovením výkonových a kvalitatívnych parametrov činnosti knižníc, dotváraním krajských systémov knižníc, s napojením všetkých knižníc pod verejnou správou na internet do roku 2006 a zlepšením informačnej infraštruktúry a vybavenosti knižníc informačnými a komunikačnými technológiami. Miesto tu našli aj úlohy orientované na zlepšenie dostupnosti knižničných služieb, vytváranie podmienok pre informačnú výchovu používateľov, využitie knižníc

na služby e-governmentu, zlepšenie priestorových podmienok knižníc, ale aj na zlepšovanie spolupráce knižníc pri vzájomnom poskytovaní informačných prameňov a služieb, na podporu sprístupňovania online katalógov na internete a optimalizáciu medziknižničných služieb.

Ďalšie 4 široké úlohy, prevažne z programu VISK, sú zakomponované v oblasti venovanej tvorbe knižničných fondov a informačných prameňov. Ich cieľom je dosiahnuť zvýšenie objemu finančných prostriedkov na nákup literatúry, zabezpečiť kontinuitu v prístupe k elektronickým dokumentom, urýchliť prevod lístkových katalógov do elektronických databáz, budovať elektronické súborné katalógy a informačné brány ako základné informačné zdroje o dostupnosti dokumentov v knižniciach a nástroj zdieľanej katalogizácie.

Ochrana a sprístupnenie kultúrneho dedičstva – to je 6 úloh zameraných na skvalitnenie bibliografickej registrácie, trvalého uchovania a sprístupnenia dokumentov vrátane šedej literatúry a elektronických dokumentov, ďalšiu digitalizáciu vybraných knižničných fondov v rámci programu VISK, zlepšenie organizačnej a technickej pripravenosti knižníc na zvládanie krízových situácií v prípade živelných pohrôm a vojen. V roku 2005 sa počíta s vypracovaním koncepcie trvalého uchovávanía knižničných zbierok tradičných i elektronických dokumentov ako významnej súčasti kultúrneho dedičstva. Koncepciu pripraví Národná knižnica ČR a Ministerstvo kultúry ČR. V rovnakom období má ministerstvo kultúry rozvinúť spoluprácu dokumentových a pamäťových inštitúcií pri spracovaní, ochrane a sprístupňovaní kultúrneho dedičstva. Riešenie systému ochrany historických knižničných fondov je pre ministerstvo kultúry plánované na rok 2006.

Piata oblasť koncepcie – rozvoj ľudských zdrojov – počíta so zabezpečením odbornej prípravy a celoživotným vzdelávaním pracovníkov knižníc, zvýšením úlohy knihovníckych škôl a rozširovaním záberu

vzdelávacích centier v knižniciach. Ako posledná, piata úloha, figuruje zlepšenie platového ohodnotenia a zodpovedajúce zaradenie pracovníkov knižníc.

Záverečnú časť koncepcie tvorí prehľad finančných nárokov na štátny rozpočet a predpokladaných finančných vkladov príjemcov dotácií. Počíta sa so zachovaním kontinuity existujúcich knižničných programov, upravením ich cieľov, nástrojov a objemu financovania tak, aby bolo možné dosiahnuť stanovené ciele. Celkový objem finančných prostriedkov plánovaných na realizáciu cieľov predstavuje vyše 1,14 mld. Kč, z toho zo štátneho rozpočtu takmer 885 mil. Kč. Najväčší objem prostriedkov je plánovaný na realizáciu úloh programu VISK – celkom vyše 752 mil. Kč, z toho vyše 578 mil. zo štátnych financií. Program výskumu a vývoja, ktorým disponuje ministerstvo kultúry, by mal byť saturovaný zo štátnych peňazí objemom 200 mil. Kč, program Česká knižnica celkom 17,1 mil. od štátu a úlohy programu Knižnica 21. storočia by mali byť saturované objemom 178 mil., z toho od štátu 89 mil. Kč a 89 mil. Kč od príjemcov dotácií.

Uvažuje sa tiež o využití rôznych zdrojov a programov Európskej únie. Súčasne sa konštatuje, že napĺňanie týchto cieľov bude závisieť od možností štátneho rozpočtu a napĺňania jeho kapitoly venovanej kultúre.

Koncepcia a úlohy v nej stanovené predstavujú seriózne východisko pre ďalší rozvoj knižníc a knihovníctva v Českej republike. Podporí pokračovanie v doterajšom pozitívnom vývoji a nadviazanie na kvalitné výsledky, ktoré naši českí kolegovia dosiahli systematickým úsilím i vďaka osvietenému prístupu českej vlády a verejnej správy. Nezostáva nič iné, iba im zaželať, aby sa im podarilo realizovať všetky plánované úlohy.

Literatúra

1. Koncepcie rozvoje knihoŤen v Ťeskej republike na l3ta 2004 - 2010. N3rodŤn3 knihovna. – ISSN 0862-7487

L3dia Sedl33kov3

Est3nska n3rodn3 kniŤnica

Symbol modelu rozvoja zaloŤen3ho na znalostiach

Est3nsko rob3 dnes vŤetko pre to, aby sa stalo spoloĤnosťou zaloŤenou na znalostiach, ktorej prvorad3m cieľom je n3jsť rovnov3hu medzi v3skumnou a vedeckou pr3cou, aplikovan3mi znalosťami a schopnosťami a rozvojom ľudsk3ch zdrojov. Tieto faktory s3 kľ33om ku konkurencieschopnosti ekonomiky a trhu pr3ce, ako aj k zlepŤeniu Ťivotnej úrovee. UĤit' sa je odteraz tak sp3sobom Ťivota, ako nutnosťou, a t3to realita sa prejavuje r3chlym rastom informaĤn3ch poŤiadaviek.

RozliĤn3 strat3gie rozpracované v oblasti vedy, vzdel3vania a kult3ry (Est3nsko zaloŤen3 na znalostiach, Est3nsko, ktoré sa uĤ3, Est3nska informaĤn3 politika), viedli Est3nsku n3rodn3 kniŤnicu k tomu, aby sa pripojila k t3mto rozmanit3m projektom hlavne pokračovan3m rozv3jania informaĤn3ch sluŤieb.

Aby verejn3sť mohla mať pr3stup k najnovŤ3m údajom, je nevyhnutn3, aby krajina disponovala v3konnou informaĤnou a komunikaĤnou sieťou, ktorej neoddeliteľnou s3Ĥasťou s3, samozrejme, kniŤnice.

Národná knižnica

Národná knižnica sídli v 8-poschodovej budove postavenej v rokoch 1985 – 1993. Budovu a vnútorné vybavenie navrhli dvaja Estónci, architekt Raine Karpe a dekoratér Sulev Vahtra. Sklady sú situované v suteréne na dvoch poschodiach. Budova je z dolomitu zo Saaremaa a hlavná fasáda je ozdobená obrovskou rozetou, dielom Raita Präätsa.

Národná knižnica je právnickou osobou, ktorej činnosť je upravená zákonom z roku 1998, doplneným v roku 2002 a štatútmi schválenými jej správnu radou. Od svojho založenia podstúpila hlboké zmeny a dnes je najdôležitejšou inštitúciou krajiny v oblasti vedeckej a kultúrnej dokumentácie.

Podľa zákona je jej poslaním, ako každej národnej knižnice, zhromažďovať, uchovávať a sprístupňovať verejnosti dokumenty publikované v Estónsku alebo o Estónsku, nech už bolo miesto ich vydania kdekoľvek; kompilovať bázy dát národnej bibliografie; slúžiť ako národné centrum štatistického zisťovania o vydavateľskej produkcii a knižniciach krajiny; prideľovať ISBN, ISSN a ISMN.

Národná knižnica je tiež parlamentnou knižnicou, ktorej dokumentačné a informačné služby sú určené Riigikogu (Estónsky parlament), kancelárii prezidenta, vláde a rôznym vládnym organizáciám.

Je to vedecká knižnica, ktorá má reagovať na požiadavky vedeckých pracovníkov v oblasti humanitných a spoločenských vied.

Knižnica je tiež centrom odbornej prípravy, aktívne začleneným do medzinárodného spoločenstva knihovníkov. Estónska národná knižnica je členom viacerých medzinárodných organizácií ako IFLA, Liber, CENL (Konferencia riaditeľov európskych národných knižníc), IAI (Medzi-

národná asociácia právnických knižníc), IAML (Medzinárodná asociácia hudobných knižníc a dokumentačných centier) atď.

Národná knižnica je, nakoniec, aj kultúrnym centrom, kde sa popri veľkých výstavách venovaných knihám alebo umeniu vo všeobecnosti, organizujú aj koncerty, prednášky a iné kultúrne podujatia.

Zbierky a služby

Estónska národná knižnica je najväčšou knižnicou v pobaltských krajinách. Môže prijať naraz 864 čitateľov a je vybavená 63 informačnými miestami. Okrem 25 čítární má veľkú prednáškovú sálu, divadelnú sálu a mnoho výstavných priestorov. Sklady boli projektované na 5 miliónov zväzkov.

Knižnica má 140 000 zapísaných čitateľov (z ktorých je 45 911 aktívnych) a zaznamenáva priemerne 1500 až 2000 vstupov denne.

K 1. januáru 2004 fond knižnice obsahoval 3 195 654 dokumentov. Najstaršia kniha z jej zbierok je dielo Lambertusa de Monte, *Copulata super tres libros Aristotelis De anima* (Kolín 1486) a patrí jej aj prvá kniha vytlačená v Estónsku, štúdia profesora Fr. Menia, z Univerzity v Tartu, *Historischer Prodromus des Lieffländischen Rechtens and Regiments* (Dorpat, 1633).

Národná knižnica je depozitnou knižnicou publikácií viacerých medzinárodných organizácií (Európska únia, UNESCO, OSN, Medzinárodnej organizácie práce OIT atď.).

V roku 1995 Národná knižnica otvorila v Tallinne Dokumentačné a informačné centrum o Rade Európy a v roku 1998 Informačné centrum o Európskej únii, ktoré poskytuje o nej rozmanité informácie.

Integrovaný systém Innopac, plne funkčný od roku 1999, sa dnes používa tak pre akvizíciu, popis diel, katalogizovanie ako aj pre služby pre verejnosť.

V posledných rokoch, knižnica dávala prednosť najmä akvizícii elektronických dokumentov a dnes jej používatelia majú prístup k 34 plateným bázam dát a k plným textom 12 041 vedeckých časopisov on-line. Zlepšenie prístupu k elektronickým informáciám zdvojnásobilo počet konzultácií webových stránok knižnice zaznamenaných v roku 2003 (z približne 500 000 na jeden milión), zatiaľ čo návštevnosť čitární ostala skoro nezmenená (asi 260 000 návštev ročne). Väčšina návštevníkov sú študenti (13 699), potom vedúci pracovníci a riaditelia podnikov (10643), študenti lýceí a kolégií (8532), osoby zaoberajúce sa tvorivou činnosťou a výskumní pracovníci (1700).

V službách, ktoré ponúka verejnosti, Národná knižnica kládla vždy dôraz na spoločenské a humanitné vedy ako aj na špičkové elektronické služby – v deviatich čitárňach sa nachádza dokumentácia k tejto problematike. Knihovníci, ktorí tam pracujú, sú odborníkmi v týchto oblastiach.

Používatelia sú veľmi spokojní s dokumentačnými produktmi, ktoré knižnica vytvára, ktoré môžu študovať on-line cez úvodnú stránku, ako napríklad bázu dát článkov periodík ISE (Information Systems Engineering), alebo portál umožňujúci prístup k dokumentárnym elektronickým prameňom, on-line publikáciám knižnice atď. Od marca 2004 sa verejnosti ponúkajú nové produkty: bázy dát národnej bibliografie a právnickej bibliografie ako aj zbierka estónskych digitalizovaných novín.

V súčasnosti, pri naponení sa na uvítaciu stránku knižnice je možné požiadať o informáciu zo spoločenských a humanitných vied; hľadať alebo rezervovať si knihy, periodiká, hudobné partitúry alebo hociaký iný dokument; čítať on-line publikácie; používať medziknižničnú výpožičnú

službu; informovať sa o on-line bázach dát a digitalizovaných zbierkach knižnice; používať bázy dát vytvorené knižnicou.

Kultúrne centrum

Konferenčné centrum, ktoré je v činnosti od roku 1993, plne dokázalo svoju opodstatnenosť v priestoroch knižnice. Asi 500 podujatí, ktoré každý rok organizuje, tvorí v podstate súčasť každodenného života tejto inštitúcie. Vo veľkej konferenčnej sále (skoro 300 miest) sa usporadúvajú medzinárodné kolokviá, stretnutia predsedov vlád, ale tiež hudobné a tanečné predstavenia, filmy, divadelné predstavenia, vystupuje tam ženský zbor knižnice, ktorý veľmi oceňuje národná i medzinárodná kritika.

Výstavy, organizované v spolupráci s estónskymi alebo zahraničnými partnermi, mali všetky veľký úspech. Asi desať z nich prebieha simultánne, (cca 400 za rok). Výstavy obrazov a fotografií predstavujú 15 až 20% z celkového počtu.

Podobne ako v Estónskej národnej knižnici prebiehajú výstavy kníh z Litvy, Lotyšska, Ruska, Českej republiky, Fínska a odinakiaľ, v rôznych mestách ako Riga, Vilňus, Kijev, Petrohrad, Moskva, Madrid, Praha, Paríž, Budapešť, Toronto sa konajú výstavy pripravené samotnou knižnicou. Viaceré z týchto výstav sú medzinárodné projekty pripravené za pomoci estónskych veľvyslanectiev v zahraničí. Národná knižnica tak vystavovala diela aplikovaného umenia a čínskej maľby, francúzskeho designu, izraelského grafického umenia, obrazy venezuelských maliarov, diela českých, fínskych, švédskych fotografov atď. Medzi významnými umeleckými udalosťami týchto posledných rokov treba spomenúť výstavu starožitností zapožičanú v roku 2000 múzeom Pergamon v Berlíne a v nasledujúcom roku výstavu archívu Nemecka nazvanú KGB a Stasi: nástroje totalitarizmu.

Meno a povesť kultúrneho centra je cenným doplnkom k vykonávaniu každodenných úloh a k realizácii toho, čo je prvoradým poslaním knižnice: poskytovanie informačných služieb.

Programy

Jedným z kľúčov k úspechu rozvoja knižnice bola vedomá vôľa plánovať ho. Prvý z veľkých programov, ktorý prijala, (Započatie činnosti. Plán strategického rozvoja 1996-2000) bol rozpracovaný v prvej polovici rokov 1990. Vzrastajúca dôležitosť vedeckej a technickej informácie, ako aj úloha, ktorú zohráva Národná knižnica pri rozvoji estónskej spoločnosti, pri národných informačných infraštruktúrach a v sieti knižníc krajiny, viedli knižnicu k tomu, aby predstavila neskôr Plán rozvoja Estónskej národnej knižnice až do roku 2010 a Plán rozvoja informačných technológií pre roky 2002-2006.

Príprava týchto programov, ktoré definujú hlavné perspektívy, viedla knižnicu k úvahám nielen o jej úlohe a jej mieste v spoločnosti, ale tiež o spôsobe, akým môže prispieť k ochrane identity, kultúry a nezávislosti Estónska a pomôcť mu napredovať rovnakým rytmom ako ostatné európske krajiny.

V súlade s cieľmi stanovenými pre horizont 2010 sa knižnica zaväzuje:

- ako najväčší zdroj pre informačnú spoločnosť a jeden z hnacích motorov estónskej spoločnosti založenej na znalostiach, rozhodnou mierou prispieť k tomu, aby informácie boli dostupné pre všetkých ľudí, pre všetky sociálne kategórie a pre celú spoločnosť;
- pracovať v úzkom kontakte so spoločnosťou, snažiť sa predovšetkým upevniť sieť knižníc, zabezpečiť ochranu estónskeho kultúrneho dedičstva, redakciu národnej bibliografie, rozvoj elektronických dokumentačných zdrojov a on-line služieb;

- ponúkať dostupné a flexibilné informačné služby týkajúce sa moderných informačných a komunikačných technológií; dôraz sa kladie na uspokojenie potrieb používateľov, na prístup k prameňom a na tvorbu cielených služieb;
- aktívne podporovať rozvoj informačnej a kultúrnej politiky Estónska; za týmto cieľom knižnica podporuje umeleckú tvorbu a spolupracuje s ostatnými inštitúciami a organizáciami, aby tak propagovala svetovú kultúru.

Kvôli realizácii týchto cieľov sa Národná knižnica aktívne zúčastňuje na rozpracovaní informačnej a kultúrnej politiky krajiny a podporuje rozvoj kvalitných dokumentačných služieb na všetkých úrovniach. Snaží sa tiež zlepšiť fungovanie a chod verejných inštitúcií tak národných ako aj regionálnych, stálou spoluprácou s väčšinou z nich.

Jasne definované poslanie

Ako Národná knižnica, a tiež kvôli zabezpečeniu uchovania estónskeho národného dedičstva a na umožnenie prístupu budúcich generácií k nemu, knižnica si stanovila určité ciele.

Musí vytvoriť úplnú zbierku dokumentov v estónčine; pracovať na zlepšení podmienok ich uchovávaní a aplikovať preto v rokoch 2003-2004 nariadenia vyplývajúce z Plánu ochrany a uchovávaní národných publikácií; dokončiť retrospektívnu konverziu lístkových katalógov kompletizujúc on-line katalóg Ester v kooperácii s konzorciom Elnet. Už teraz sa retrokonverzia dokumentov tlačených v estónčine ukončila pre knihy publikované v Estónsku medzi rokmi 1945 a 1991, časopisy v estónčine, málo rozšírené periodiká a periodiká, ktoré boli publikované v Estónsku medzi rokmi 1918 a 1944, knihy v estónčine publikované medzi 1918 a 1944, knihy v cudzom jazyku publikované v Estónsku medzi 1941 a 1944, ako aj pre knihy, periodické publikácie, mapy, plagáty

a pohľadnice vo vzťahu k Estónsku a tlačene inde, medzi týmito dvoma dátumami.

Národná knižnica musí tiež vytvoriť systém na získavanie, zaznamenávanie a archivovanie elektronických publikácií v estónčine (projekt erik@). V roku 2003 knižnica začala spracovávať návrhy na úpravu zákona o povinnom výtlačku. Ponúka skenovanie mikrofilmov novín a časopisov v estónčine, aby vytvorila archív počítačovej tlače (projekt Midas). Tento pilotný projekt odštartoval v roku 2003 s digitalizáciou jedného z najväčších národných denníkov, Postimees.

Jej cieľom je tiež vytvoriť elektronický katalóg článkov publikovaných v starších estónskych periodikách; vytvoriť archívny počítačový fond tlačených dokumentov v estónčine, veľkej kultúrnej a historickej hodnoty, ale v zlom stave z hľadiska konzervácie (projekt Hermes). Overovacia procedúra potrebných zariadení sa začala a knižnica uvažuje o metódach archivovania budúcich obrazových kartoték, ale nedostatok prostriedkov brzdí realizáciu tohto projektu. Jeho cieľom je v podstate rozpracovať plán digitalizácie a archivovania národných publikácií v kooperácii s ostatnými knižnicami, múzeami a archívami.

Ako parlamentná knižnica musí Národná knižnica zabezpečiť zhromažďovanie a sprístupňovanie dokumentov v oblasti práva, politiky, histórie a ekonómie, v estónčine a v cudzích jazykoch, publikácie medzinárodných organizácií a elektronické informácie; zvýšiť až na 30% podiel elektronických dokumentov v akvizícii; starať sa o rozvoj služieb dokumentačnej analýzy (texty a informácie, ktoré sa na to vzťahujú) a on-line informačných služieb; zabezpečiť, okrem iného, elektronický prístup k všetkým týmto službám z budovy Parlamentu. Z týchto rozmanitých bodov, boli ciele, stanovené pre rok 2003 splnené a nové služby boli používateľmi pozitívne hodnotené. Knižnica musí tiež pracovať na šírení

informácií o Európskej únii. V tejto súvislosti zohráva Informačné centrum o Európskej únii odteraz prvoradú úlohu.

Ako vedecká knižnica, zodpovedná za zhromažďovanie a sprístupňovanie dokumentačných zdrojov v oblasti humanitných a spoločenských vied, má za cieľ ponúknuť výskumným pracovníkom čo možno najširšiu a najpresnejšiu dokumentáciu; musí renovovať čítárne, aby používatelia mali prístup k špecializovaným informačným službám v humanitných a spoločenských vedách – viacero takto zmodernizovaných sál funguje od roku 2001-2002 pre väčšie pohodlie čitateľov; zabezpečiť v čo najväčšej možnej miere prístup k elektronickým bázam dát medzinárodných vedeckých publikácií: používatelia môžu dnes využívať 21 týchto báz dát.

Konečne, hlavné zameranie úseku výskumu a rozvoja knihovníctva a informačných vied spočíva v tom, aby učinil zodpovedným centrá odbornej prípravy integrované do štruktúr Národnej knižnice za lepšiu reprezentáciu svojej oblasti pôsobenia v estónskej spoločnosti a vytvoril centrum vedeckého rozvoja v oblasti knihovníctva a informačných vied, ktorý bude mať význam hlavne pre:

- zber štatistických údajov o knižniciach, analýza ktorých umožní stanoviť plán rozvoja;
- definovanie kooperačných projektov spájajúcich knižnice, archívy, múzeá v Estónsku ako aj združenie Elnet; prácu na financovaní týchto projektov a koordináciu ich zavedenia;
- realizáciu výskumov v rôznych oblastiach knihovníctva a informačnej vedy;
- aktívnu účasť na definovaní právneho rámca knižníc, ako aj na kooperačných projektoch zahrňujúcich verejnú správu;
- účasť na normalizácii;

- organizáciu odbornej prípravy;
- koordináciu zavedenia národných a medzinárodných vedeckých a rozvojových projektov;
- podporu výskumných a rozvojových činností a inovácie, tak kvôli spolupráci medzi knižnicami a podnikmi ako aj kvôli uspokojovaniu informačných potrieb používateľov.

Účinné riadenie

Zavádzanie plánov rozvoja sa opiera o princípy prijaté Národnou knižnicou v oblasti organizácie a riadenia. Dobrá správna politika spočíva na dôsledných rozhodnutiach, prenose rozhodovacích právomocí, na definícii zodpovednosti vedúcich v rámci práv, ktoré sú im priznané.

Každá štrukturálna jednotka si v rámci plánu rozvoja presne stanovuje ciele a úlohy. Knižnica dosiahla sľubné výsledky pri analýze používania finančných prostriedkov a ich rozdelenia medzi jednotlivé odbory, aby dokázala, že sú dobre pridelené, v súlade s ustanoveniami plánu rozvoja; pri motivácii zamestnancov, okrem iného, aj finančnou stimuláciou; pri zlepšovaní permanentného vzdelávania a zvyšovaní jeho účinnosti zosúladením so schopnosťami a znalosťami vyžadovanými v rozličných službách. Konečne, knižnica sa angažovala v politike aktívnej komunikácie s rôznymi skupinami, ktoré majú rovnaké ciele.

Harmonizácia siete knižníc s ostatnými zložkami národnej informačnej infraštruktúry, ktorej sú základným prvkom, zjednoduší šírenie informácií a značne zníži náklady na nich.

Zostáva ešte identifikovať najvýkonnejšie technologické a organizačné prostriedky, aby zlúčili do jedného elektronického prostredia zdroje knižníc, archívov, múzeí a ostatných významných inštitúcií, aby sa rozšíril do ostatných verejných inštitúcií slovník

ekvivalentov vytvorený v Národnej knižnici, aby sa zosúladiť verejné informačné služby, nech už ich spravuje a financuje hocikto.

Zákon o informačných službách, ktorý je v štádiu projektovania, by mal, z celoštátneho hľadiska, upraviť tieto služby, definovať kritériá, ktorým musia zodpovedať, ich povahu a prípadnú oblasť zodpovednosti. Tak ako sa veci javia, tento zákon by sa rozšíril aj na digitálnu knižnicu v širšom ponímaní, ktoré zahŕňa súhrn informačných prameňov v oblasti vedy, kultúry a vzdelávania; text zákona upresní tiež úlohu inštitúcií poverených uchovávaním týchto zdrojov a plnením poslania verejných služieb.

V Estónsku sa informácie dnes šíria na všetkých úrovniach – tak individuálnej ako inštitucionálnej, regionálnej, národnej a medzinárodnej. Nakoľko Estónska národná knižnica patrí medzi najväčšie inštitúcie krajiny, musí si k nim zabezpečiť prístup, ich ochranu, uchovávanie a analýzu.

Estónske knižnice

K 1. januáru 2003 bolo v Estónsku celkovo 1166 knižníc, z toho 83 špecializovaných a vedeckých knižníc, 560 verejných a 523 školských knižníc. Zapísaných bolo 803 079 čitateľov, realizovalo sa 11,4 milióna návštev a 18,7 milióna výpožičiek; väčšinu návštev (57%) a výpožičiek (70%) zaznamenali verejné knižnice. K tomu istému dátumu zbierky estónskych knižníc zahŕňali 76 miliónov dokumentov (všetky nosiče spolu) a ročná akvizícia činila 4,2 milióna dokumentov. Knižnice zamestnávali celkovo 3027 knihovníkov.

Estónske knižnice tvoria dnes organizovanú, výkonnú sieť. Sú to moderné informačné inštitúcie, ktoré majú zabezpečiť:

- podporu vzdelávania a prípravy po celý život,

- prístup k vedeckým informáciám,
- podporu kultúrnemu rozvoju,
- šírenie informácií potrebných pre špecifické sociálne skupiny,
- rozvoj informačnej spoločnosti prostredníctvom nových technológií,
- postavenie Estónska na medzinárodnej úrovni využitím kultúrnych vzťahov a rozšírením informácií týkajúcich sa Európskej únie a ostatných medzinárodných organizácií.

(Estónsko má 1,4 milióna obyvateľov a rozlohu 45 100 km²).

VALM, Tiiu. La bibliothèque nationale d'Estonie. *In Bulletin des bibliothèques de France*, 2004, č. 4, s. 7-13.

Preložené z francúzštiny. (Upravené a krátené).

Lotyšsko

Viac ako päťstoročná tradícia knižníc

Lotyšská národná knižnica, založená pred 83 rokmi, je relatívne mladá. Najstaršia z knižníc krajiny, ale tiež spomedzi všetkých baltských krajín a severnej Európy, vznikla v Rige v roku 1524, aby prijala knižnice kláštorov, ktoré pripadli štátu. V priebehu storočí boli tieto zväzky z veľkej časti prenesené do Uppsaly, Petrohradu a Ivanova. Ostatné boli zničené v priebehu vojen a revolúcií.

Lotyšská národná knižnica

Lotyšská národná knižnica vznikla zároveň s krajinou, podobne ako ostatné veľké inštitúcie celonárodného charakteru, ako Lotyšská univerzita, Národná opera, Národné divadlo, hudobná akadémia a akadémia krásnych umení. V súčasnosti v jej zbierkach sa zhromažďujú fondy z viacerých knižníc získané Národnou knižnicou, hlavne súbor diel pochádzajúcich z knižnice Zaluski z Varšavy. Národná knižnica zdedila okrem toho samostatné knižnice viacerých aristokratických rodín, ktoré opustili krajinu po prvej svetovej vojne, aby sa vrátili do Nemecka alebo do Poľska. Ako dar dostala zbierku diel Švédskeho kráľovského lýcea, založeného v roku 1675 a v dobe osvietenstva, súkromnú knižnicu najväčšieho kníhkupca Ruska, Nikolaja Novikova. Unikátna zbierka z 18. storočia, vytvorená nemeckým duchovným Gustavom Bergmanom, tvorí rovnako časť darov, ktoré získala Národná knižnica; nadšený bibliofil Bergman vlastnil absolútne všetky knihy v lotyštine od 16. storočia.

Na začiatku teda zbierky Národnej knižnice odrážali zvláštny štýl veľkých „zberateľov“. Aj preto vlastní knihy, ktoré sa nenachádzajú nikde

inde a ktoré možno identifikovať prostredníctvom etikiet z dražby alebo poznámok ich vlastníkov z 18. a 19. storočia. Lotyšská národná knižnica tak vlastní diela, ktoré patrili kráľovnej Alžbete I. anglickej, Žigmundovi Augustovi poľskému a iným veľikánom tohto sveta. Niektoré tituly z jej katalógov existujú len vo veľmi obmedzenom počte exemplárov. Uchováva napríklad jediný známy exemplár diela *Symboly a emblémy* Joachima Cameraria s akvarelovými ilustráciami; vlastní, okrem iného, jedinečný súbor plánov a očíslovaných kresieb predstavujúcich baziliku Svätého Marka v Benátkach.

Kant a Herder

Riga je mestom Emmanuela Kanta, aj keď tam nikdy nevkročil, pretože, ako je známe, nikdy neopustil Königsberg. Faktom je, že v druhej polovici 18. storočia bolo v Rige vydavateľstvo známe svojou kvalitou a serióznosťou vydávaných publikácií, ktoré vlastníl Hartnock, otec a syn, „priatelia nemeckých filozofov“. Predávali predplatiteľom vydanie Diderotovej a d’Alembertovej Encyklopédie vo viacerých zväzkoch a práve oni vydali skoro všetky prvé vydania Kantovho diela ako aj väčšinu diela Johanna Gottfrieda Herdera.

Priorita: publikácie v lotyštine

Lotyšská národná knižnica odkedy existuje, venuje sa predovšetkým zbieraniu a uchovávaníu lotyšskej literatúry. Jedným z jej hlavných cieľov je zahrnúť do svojich zbierok najmenej jeden exemplár zo všetkých tlačených publikácií, zvukových nahrávok alebo elektronických textov vyrobených v Lotyšsku, v lotyšskom jazyku, o Lotyšsku a jeho obyvateľoch alebo v inom jazyku, ak je autor lotyšskej národnosti.

Jediný katalóg pre všetky publikácie v lotyštine spred roku 1855

Toto poslanie sa prejavuje najmä realizáciou významnej bibliografickej práce, Súborného katalógu „starých publikácií v lotyštine“. Registruje všetky diela publikované v tomto jazyku medzi rokmi 1525 a 1855, nech už je ich náklad alebo knižnica, kde sa uchovávajú tieto tituly, hocijaké. Takto sa vie, že existujú knihy v lotyštine (niekedy jediné známe exempláre) v Uppsale, Stockholme, Kodani, Tartu, Vilňuse, Helsinkách, Petrohrade, Varšave, New Yorku, Oxforde, Göttingene, Berlíne, Wolfenbütteli, Rostocku, Greifswalde atď. V roku 1999 tento katalóg získal najprestížnejšiu kultúrnu cenu krajiny, udeľovanú Lotyšským kultúrnym fondom (Spidolova cena).

Národná knižnica ako múzeum

Lotyšská národná knižnica je rovnako aj múzeom zasväteným histórii vydávania publikácií v Lotyšsku. Až smiešne malé rozmery priestorov jej zabraňujú, napriek tomu, vykonávať funkcie múzea takým uspokojujúcim spôsobom ako v Mayence, Anvers, L'vove alebo v Bale. Sály, ktoré má k dispozícii, sú príliš malé, aby predstavili tlačiarenské alebo knihárske techniky a ich rozmery ani neumožňujú knižnici predstaviť všetky autentické dokumenty, ktoré vlastní.

Ku koncu 19. storočia, viacero odborníkov na folklór zozbieralo množstvo mimoriadne vzácnych záznamov, ktoré samotné prispievajú k rekonštruovaniu ústnej histórie lotyšskej populácie.

Národná knižnica ako archív

Okrem toho, že Národná knižnica uchováva všetky texty tlačené v lotyštine a na lotyšskom území, uchováva aj asi dvadsaťtisíc iných

unikátov (rukopisov, korešpondencie, súkromných listín, kresieb, architektonických náčrtov, fotografií atď.)

Dedičstvo pobaltských Nemcov

V priebehu rokov 1920, sa Národná knižnica obohatila o viacero veľkých archívnych fondov pobaltských Nemcov, ktoré sú dnes k dispozícii vedeckým pracovníkom a títo vďaka nim môžu zdokumentovať kultúru a históriu nemeckej šľachty v Lotyšsku. Tieto fondy obsahujú i vzácne dokumenty bez hocijakého vzťahu ku krajine, zvlášť orientálne rukopisy, zvitky písané po čínsky a po arabsky, knihy importované z Cejlónu písané na palmových listoch a sériu originálov rukopisov prezidentov USA.

Ochrana proti cenzúre

Za sovietskeho režimu, oddelenie vzácných kníh a rukopisov Národnej knižnice si vedelo získať dôveru osôb, ktoré sledovala KGB. Uložili tam svoje osobné dokumenty a upresnili, kedy a v akej forme by sa mohli dostať na verejnosť. Národná knižnica uchováva aj zápisnice a zápisky z porád lotyšských komunistov, medzi ktorými boli stúpenci Kremľa i zástancovia nezávislosti krajiny a národnej lotyšskej kultúry. V určitom období len dve alebo tri osoby vedeli o ich existencii.

Internet v knižnici

Národný elektronický katalóg

V spolupráci s ostatnými ôsmimi lotyšskými knižnicami, Lotyšská národná knižnica vytvorila elektronický on-line katalóg, vďaka ktorému sa používatelia môžu veľmi rýchlo dozvedieť, kde sa nachádza kniha, ktorú hľadajú. Elektronický katalóg obsahuje bázu dát, v ktorej sú všetky tituly

publikované v Lotyšsku a množstvo iných dokumentov, ktorých obsah sa týka Lotyšska.

Plnotextové dokumenty

Dnes už používateľom nestačí, že môžu nájsť titul knihy alebo článku v elektronickom katalógu; chcú mať tiež k dispozícii plný text. Cez webovú stránku Národnej knižnice si môžu odteraz objednať elektronické kópie tlačených článkov, ktoré sú im zasielané elektronickou poštou.

Digitálna knižnica

Knižnice vo všeobecnosti a národné knižnice zvlášť, uchovávajú vzácne dokumenty, z ktorých existuje len veľmi obmedzený počet exemplárov, alebo ktoré sú unikátmi. Aby ich sprístupnila používateľom, snaží sa Lotyšská národná knižnica, ako mnoho jej partnerov vo svete, vytvoriť z nich elektronické kópie.

Plagáty

Lotyšskí umelci sa dávno vyznamenali v oblasti umeleckého plagátu. V priebehu rokov 1920 a 1930 (zvlášť v súvislosti s art deco), podobne ako medzi rokmi 1960 a 1980, grafická koncepcia plagátov sa presadila ako žáner novátorský, čo sa týka formy a veľmi slobodný a kritický z ideologického hľadiska. Lotyšskí umelci sa preto dnes tešia medzinárodnému uznaniu. Národná knižnica vytvorila virtuálne múzeum digitalizáciou najvýznamnejších exemplárov tohto umeleckého žánru.

Provinčná predsovietska tlač

Od začiatku sovietskej okupácie bola skoro všetka regionálna tlač potlačená a zrušená. V najlepšom prípade z nej existuje jeden až tri

exempláre v najväčších knižniciach v Rige. Vzhľadom na dôležitosť týchto publikácií pre históriu regionálnej kultúry, Národná knižnica sa rozhodla digitalizovať tituly, ktoré sa dali konzervovať. Prvý denník nezávislého Lotyšska, *Kurzemes Vards*, je odteraz k dispozícii na CD-ROM-e. Každý teda môže doň nahliadnuť doma alebo na počítačoch v knižnici.

Mapy, pohľadnice, fotografie

V roku 2001 vrátilo Anglicko Lotyšskej národnej knižnici výnimočný súbor zemepisných máp, predstavujúcich vo väčšine baltskú oblasť, ku ktorým Lotyši až doteraz nemali prístup. Ku koncu 2002, Národná knižnica dala do predaja CD-ROM s týmito a podobnými mapami. Vytvorila tiež počítačový archív mnohých fotografií a pohľadníc a v súčasnosti pracuje na digitalizácii záberov Rigy.

Lotyšské knižnice

Národné knižnice udržiavajú špeciálne vzťahy s verejnosťou a s ostatnými knižnicami. Ony samotné nemajú vymedzený okruh používateľov – prichádzajú tam študenti, žiaci základných a stredných škôl, učitelia, vidiecki či mestskí obyvatelia, ako aj odborníci z určitých odborov. Vo všetkých krajinách existujú knižnice školské, univerzitné, špecializované, vedecké, verejné, pre deti atď.

V roku 2003 bolo v Lotyšsku viac ako 2000 knižníc: 159 vedeckých a špecializovaných knižníc, 902 verejných (z ktorých 833 bolo spravovaných autonómne miestnymi orgánmi), k tomu ešte viac ako 1000 knižníc pri vzdelávacích zariadeniach. Ich správu zabezpečujú vládne inštitúcie, miestne alebo regionálne úrady, prípadne súkromné organizácie. Určitý počet knižníc patrí pod zahraničné inštitúcie (Goetheho inštitút, Informačné centrum USA atď.)

Od začiatku rokov 1990 je sieť lotyšských knižníc cieľom rozsiahlych štrukturálnych reforiem. Politické, sociálne a ekonomické zmeny spôsobili uzatvorenie viac ako 600 inštitucionálnych, odborových, či miestnych knižníc. Táto tendencia sa však začala nedávno meniť, pretože do povedomia sa dostáva úloha informácií a poznatkov v ekonomickom a sociálnom rozvoji.

Nevyhnutnosť služieb verejných knižníc je stále zrejmejšia aj kvôli stálemu zvyšovaniu požiadaviek na informácie a vzdelávanie od rôznych spoločenských skupín. To si uvedomujú aj miestne úrady, ktoré sa snažia, aby tak ako v iných krajinách, aj v Lotyšsku bola knižnica významným centrom miestneho verejného života. Náročné kritériá stanovené na zabezpečenie kvality vzdelávania vyvolávajú nutnosť rozvíjať sieť knižníc vzdelávacích zariadení. Rozvoj súkromných podnikov by bol nepredstaviteľný bez adekvátnych informačných štruktúr. Podniky teda začali zriaďovať knižnice, najčastejšie spojené s dokumentačnými centrami. V súčasnosti ich existuje asi 40.

Lotyšská národná knižnica zameriava svoju činnosť na dve rozdielne skupiny: na čitateľov knižnice a na ostatné knižnice krajiny. Asi tretina úloh pracovníkov knižnice má za cieľ pomôcť týmto knižniciam a ich používateľom. Zoznam všetkých úloh by bol jednotvárný, ale predsa treba zdôrazniť, že pomoc Národnej knižnice sa týka rôznych aspektov práce knihovníka: získavania a skladovania informačných prameňov, spracovania dát (generálny katalóg, národná bibliografia), služieb čitateľom, odbornej prípravy a rozvoja schopností a konečne úlohy sprostredkovateľa, keď vzťahy s dozorným alebo správnym úradom sú komplikované alebo keď je treba nájsť nových partnerov.

Hlavný článok konzorcia lotyšských knižníc, Národná knižnica, plánuje zaviesť systém alebo jednotnú informačnú sieť pre všetky knižnice krajiny. Tento projekt vyžaduje najmä presťahovanie Národnej knižnice do novej budovy a informatizáciu všetkých knižníc. Až po

prekonaní tejto etapy bude Lotyšská národná knižnica prístupná všetkým, nielen nejakým 50% lotyšskej populácie, ktorá žije v Rige, či okolí, no aj tým, ktorí navštevujú vzdialenejšiu školskú či verejnú knižnicu a všetkým záujemcom umožní aj pripojenie na internet.

Verejnosť

Situácia, ktorá v súčasnosti prevláda v Národnej knižnici, nie je taká, aby nabádala čitateľov zdržať sa tam; táto poznámka platí najmä o mladých ľuďoch. Najčastejšie prichádzajú ľudia do Národnej knižnice preto, že musia a že dúfajú, že tam nájdú to, čo im ostatné knižnice nie sú schopné ponúknuť: nielen jednoducho knihy a rozličné publikácie, ale tiež bázy dát a vynikajúce rady knihovníkov.

Dlhé rady sa tvoria tiež v šatni, na miestach, kde sa zapisuje do knižnice a v čítárňach. Väčšina čitateľov musí prísť viackrát, pretože dokumenty, ktoré potrebujú, nie sú uchovávané v hlavnej budove, ale v jednej z ostatných budov, ktorých má Národná knižnica päť. Napríklad umelecké diela, katalógy z výstav či časopisy o starom umení, všetko je inde. Malé, zle osvetlené čítárne môžu prijať naraz 300 ľudí, keď do Národnej knižnice prichádza denne 1300 návštevníkov. Niet tam kaviarne, parkoviska a tieto nepríjemnosti spolu s mnohými inými spôsobujú, že veľa študentov a učiteľov nikdy nevkráča do Národnej knižnice.

Nová budova pre Lotyšskú národnú knižnicu

Nadácia Lotyšskej národnej knižnice

Táto nadácia, ktorej cieľom je finančne podporiť Národnú knižnicu, bola založená v apríli 1998. Umožnila hlavne začať architektonický projekt v novej fáze a zohrala aktívnu úlohu v Parlamente, kde prispela k tomu, aby prijal v predmetnej otázke kladné rozhodnutie. V správnej

rade nadácie sa vystriedalo mnoho ľudí známych tak v Lotyšsku ako aj v cudzine. (Čestným predsedom je bývalý prezident krajiny).

V roku 1977 Lotyšská národná knižnica začala rozhovory s Unescom o projekte výstavby nových priestorov. V roku 2001 sa v Rige stretli riaditelia európskych národných knižníc, ktorí prijali v tomto smere určité rozhodnutie.

Zámok svetla

Gunnar Birkerts, architekt, ktorý projektoval budovu knižnice, prehlásil: “Je veľmi dobre možné dať jablká, paradajky i zemiaky do troch úplne rovnakých krabíc. Stačí nalepiť na každú z nich nálepku, aby sa vedelo, čo je v nej. A potom zrazu zdvihnete zrak a uvidíte človeka, ktorý ide po ulici s púzdrom na husle. Každý vie úplne presne, čo je v tom púzdre: jeho forma naznačuje, čo obsahuje – husle”.

To znamená, že na základe presného a dôkladného poznania funkcií, štruktúry a samotnej podstaty knižnice, tento veľký architekt vymyslel kreáciu “na mieru”.

Jedným z princípov Birkertsu je, že nie samotná architektúra je určitým medzníkom, ale technika a technológia.

Svetlo je jednou z obľúbených „surovín“ architekta a má priamy vzťah k technickým požiadavkám knižníc. Treba chrániť knihy pred slnečným svetlom a zároveň čo v najväčšej miere poskytnúť personálu a čitateľom možnosť tešiť sa z prirodzeného svetla.

Knižnica, to je predovšetkým priestor. Miesto stretávania sa. Otvorená, komunikatívna filozofia (tak z reálneho ako aj z virtuálneho hľadiska), ktorú v posledných desaťročiach knižnice prijali, sa zreteľne prejavuje prostredníctvom nových stavieb určených tak pre knižnice národné ako verejné i univerzitné. Tieto inštitúcie získavajú nové

dimenzie vzhľadom na iné podmienky a otvárajú sa aktivitám, určeným verejnosti, o ktoré sa predtým nestarali.

Skoro vo všetkých krajinách je budova národnej knižnice významnou architektonickou realizáciou ako Opera, divadlo, univerzita, banka, múzeum alebo parlament. Dvakrát generálne zhromaždenie Unesco pozvalo všetky členské krajiny zúčastniť sa na výstavbe knižnice: v Alexandrii a Lotyšskej národnej knižnici v Rige. V prvom prípade výzva na príspevok odznela v mene legendárneho požiaru, ktorý pred 2000 rokmi zničil knižnicu v Alexandrii; v druhom prípade je odôvodnený nevyhnutnou výstavbou knižnice budúcnosti, realizáciou 21. storočia.

VILKS, Andris. Lettonie. Une tradition de bibliothèques vieille de plus de cinq cents ans. In *Bulletin des bibliothèques de France*, 2004, č. 4, s. 28-35. Preložené z francúzštiny. (Upravené a krátené).

RÔZNE

Zlatý rez a knihovníctvo?

Geometria má dva poklady:

*Pythagorovu vetu a **zlatý rez**.*

Prvá má cenu zlata,

druhý pripomína skôr drahocenný kameň.

Johannes Kepler^{/3}

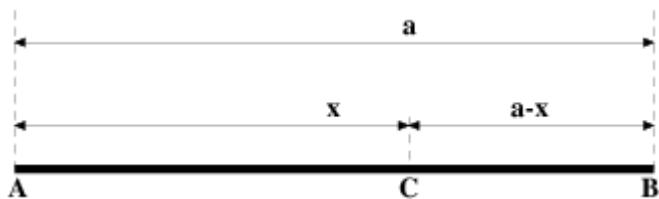
Pytagorova veta^{/x}, geometria - tak na to by sme si snád' ešte nejako spomenuli, ale akýsi zlatý rez a ešte k tomu v knihovníctve? Čo nám to tu ktosi „spletá“?

V skutočnosti nielen geometria ale aj mnohé iné oblasti ľudskej činnosti, ba i príroda, poznajú stáročia zlatý rez ako princíp, či náuku o proporciách (angl. Golden proportion, Golden ratio, section alebo mean). Je to princíp, v ktorom sa prejavuje spôsob členenia, rozdelenia, proporcionalita tvaru, plochy, úsečky alebo aj ľudského tela, stavby alebo rastu rastlín v prírode.

Fenomén zlatého rezu kráča storočiami a kultúrami. Staré papyrasy hovorili aj o tom, že v pyramídach je utajený tajomný kvocient, tzv. seqt, ktorý vraj neskôr objavili učení Gréci. Antický matematik Euklides sa venoval úlohe „rozdeliť úsečku po dĺžke tak, aby sa jej menšia časť mala k väčšej časti ako väčšia časť k celku (jednoduché, však?). Ak máme úsečku AB, je treba na nej nájsť bod x tak, aby $ax/bx = ab/ax$. Aritmeticky vyjadrené, musíme nájsť také x, aby $(1-x)/x = x/1$, z čoho po vyriešení rovnice získame $x = (\sqrt{5}-1)/2 = 0,6180339887...$

—

^{x/} Áno, je to presne to známe $a^2+b^2=c^2$ súčet štvorcov nad odvesnami pravouhlého trojuholníka sa rovná štvorcu nad preponou.

Hľadaným *zlatým rezom* je pomer 1:0.618034. Nie je bez zaujímavosti, že prevrátené číslo k 0.6180339887... je 1.6180339887... Nám však postačí zapamätať si zaokrúhlené číslo : 0,62. Ľubovoľnú úsečku potom rozdelíme pomerom 0,62 ku 0,38 a rozhodujúcu časť kompozície umiestnime do vzniklého pomeru.

Jednoduchá definícia zlatého rezu by mohla znieť tiež tak, že zlatý rez je taký kompozičný princíp, ktorý rieši harmonické vzťahy, alebo harmonickým – súladným – spôsobom rieši vzťahy jednotlivých zložiek diela a to tak, aby sa čo najbližšie priblížili k tomu ideálu krásy, ktorý sa pokladá za platný v tom období, keď dielo vzniká. Stredoveký matematik Fibonacci (Leonardo Pisano) prispel svojimi výpočtami (Fibonacciho čísla) k matematickému podloženiu zlatého rezu. Údajne pritom vychádzal z legendy o počiatku ľudského rodu. Vytvoril číselnú postupnosť vyjadrujúcu nárast generácií: prišiel k tomu, že v prvej generácii bola jedna dospelá dvojica, v druhej už 2 dvojice, mladá a dospelá, v tretej generácii zase dve dospelé a jeden mladý pár. Celkom mu potom vyšlo, že počet dospelých párov rastie nasledovne:

1, 1, 2, 3, 5, 8, 13, 21, 34, 55, 89, 144, 233, ...

Pravidlo je jednoduché, prvé dva členy sú dané, jednotka a jednotka, každý ďalší člen je potom súčtom dvoch predchádzajúcich členov. Rad čísel pred ním sa vyznačoval zvláštnosťou. Pomer dvoch ich nasledujúcich členov :

1/1, 2/1, 3/2, 5/3, 8/5, 13/8, 21/13, 34/21, 55/34, 89/55, 144/89, 233/144, 377/233, ...

sa neodvratne blížil k číslu 1.61803398... Fibonacci toto číslo nazval božskou proporciou, pretože z legendy vyplývalo, že množiť sa podľa tohto pomeru zostalo výsadou bohov. Termín „božská proporcia alebo božský pomer“ (divina proportia) bol použitý aj vo vzťahu k dielam Leonarda da Vinci.

Názov zlatý rez, alebo zlatý pomer sa začal používať oveľa neskôr, až v 19. storočí. Slovom „zlatý“ sa rozumie ideálny. Slovo „rez“, označuje myslenú priamku alebo miesto, kde sa stretávajú myslené linky, ktoré vyčleňujú proporcie kompozície diela. Zlatý rez označil americký matematik Mark Barr gréckym písmenom ϕ – ϕ – podľa starovekého gréckeho sochára Feidia, ktorý v svojich dielach zlatý rez používal.

Zlatý rez je teda "objav" v priebehu rokov matematicky definovaný a používaný od antiky až dodnes. Známe sú tiež výrazy: zlatý obdĺžnik, zlatý trojuholník, zlatá špirála. V dobe minulej zohral zlatý rez významnú úlohu, ďaleko presahujúcu rámec matematiky. Fenomén zlatého rezu je najviditeľnejšie prítomný snáď vo výtvarnom umení – maliarstve, sochárstve, architektúre i typografii. Ale tento princíp sa uplatňuje aj v prírode. Vzniklo mnoho „návodov“ ako s jeho pomocou zostrojiť najkrajší trojuholník, najkrajší pôdorys budovy, telo s najkrajšími proporciami v celku i v detailoch. Nie je vraj dobrého obrazu bez vedomého či podvedomého použitia zlatého rezu v jeho rozvrhnutí a kompozícii. Obrazy a sochy starých majstrov možno pomocou zlatého rezu rozobrať do najmenších plôšok. Ba ešte ďaleko viac: bez dôsledného použitia zlatého rezu nevzniknú vraj dobré husle ani dobrá dráma. Ba ani to nestačí - zlatý rez je vraj kozmickým zákonom, zákonom prejavujúcim sa aj v prírode napríklad v anatómii rastlín, v chémii v

kryštalických štruktúrach a zložení zlúčenín, v astronómii v polohách hviezd a planét...

Existujú však aj konštatovania, že mnohí vedci, filozofi, psychológovia preskúmali v minulosti množstvo rôznych umeleckých diel a stavieb s tým, že zlatý rez nenašli. Napriek týmto negatívnym záverom má zlatý rez svoje vyhradené miesto v mnohých vedných odboroch.

Pojem zlatého rezu v minulosti ustúpil trochu do pozadia, ale dnes akoby znovu ožil. Nájdeme ho nielen medzi predmetmi spolu s konštrukciou pravidelného päťuholníka, hviezdicovým päťuholníkom, Fibonacciho číslami na Fakulte architektúry STU v Bratislave. Použitie princípu zlatého rezu v modernej reklame dokumentuje jeho zaradenie do štátnych magisterských skúšok na Fakulte masmediálnej komunikácie Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave. Zlatý rez ako kompozičný princíp sa uplatňuje vo fotografickej tvorbe, v dizajne webových stránok – v tvorbe logotypov, v usporiadaní stránok, pomeroch a umiestnení ich jednotlivých častí. V typografii a grafike je tento pomer veľmi častý – písma v zlatom reze sa najlepšie čítajú, dôležitú úlohu hrá aj v usporiadaní stránky. Chcete niečím na stránke zaujať? Umiestnite to do optického stredu stránky. To je najvýraznejšie miesto na ploche, kam oko čitateľa padne ako prvé. Tento optický stred leží práve v mieste zlatého rezu, teda úplne inde ako stred geometrický.

Človek sa k zlatému rezu prikláňa celkom intuitívne, cíti v ňom prirodzenosť, akýsi známy prvok, ktorý dielo poľudšťuje a dodáva mu harmóniu a vyváženosť.

Akéže už môže mať zlatý rez uplatnenie v knihovníctve, okrem napr. jeho vedomého či podvedomého využívania pri tvorbe publikácií alebo grafiky webových stránok ?

A predsa, princíp zlatého rezu je v ňom prítomný dávno, minimálnej v jednej entite, veci už od konca 19. storočia. S jeho prejavom sa dlhé roky stretávali knihovníci i používatelia knižníc. Obe skupiny pri vyhľadávaní literatúry, dokumentov a tí prví ešte aj pri jednej zo základných činností každej knižnice – pri katalogizácii. Väčšina z vás už iste tuší o čo ide, resp. o čo išlo. O to, čo vo veľkých knižniciach mohli donedávna vážiť na metráky, v menších na desiatky kilogramov, to, čo sa dnes v počítačovej ére čoraz častejšie ocitá v smetných nádobách, v lepšom prípade v zbere starého papiera – *katalogizačné lístky*. Zamyslel sa niekedy niekto nad tzv. medzinárodným formátom katalogizačného lístka, ktorý sme dlhé roky, kým ho nevytesnil jeho „elektronický brat“, považovali za čosi samozrejmé, nad čím asi málokto dupal. Jednoducho bolo to tak. Pripomeňme si, čo o tom písal jediný renomovaný československý knihovnícky časopis pred osemdesiatymi rokmi /¹.

„Od konca 18. storočia, kedy sa v katalogizácii začína používať lístková forma, temer po celé storočie formát bibliografických či súpisných lístkov bol celkom ľubovoľný, spravidla však prevládajú rozmery väčšie, veľká osmorka a kvart. Na tomto stupni zotrvala napr. pražská knižnica univerzitná (súčasná Národní knihovna ČR), ktorej lístky merajú 15x20 cm. Tieto formáty, ako je známe, boli a ešte sú obvyklé hlavne v obchodnom svete. Veľkú rozmanitosť, aj keď v menších formátoch, vykazovali ešte koncom minulého (*rozumej 19. stor.*) .. bibliotéky francúzske. ... Až od 70-tych rokov minulého storočia americkým vplyvom, zvlášť od založenia Amerického spolku knihovníkov r.1876, šíri a uplatňuje sa jednotný formát, ktorý koncom storočia (19. stor.) najmä od zjazdu v Bruseli r. 1895 a odvtedy zavádza sa vo všetkých popredných európskych knižniciach.“

Ako vznikol tento formát? Ladislav Živný^{xx} tvrdil, že to nebolo náhodné. Pôvodné rozmery katalogizačného záznamu – 3 x 5 palcov, sú podľa neho odvodené z matematickej poučky, tzv. zlatého rezu

$$(a - x) : x = x : a$$

kde a znamená danú dĺžku, $a-x$ kratšiu, x jej dlhšiu úsečku, odtiaľ:

$$x = \frac{a}{2} (\sqrt{5}-1),$$

t.j. dĺžka, a $a - x$, t.j. šírka bibliografického lístka. Ak dosadíme, že $a = 8$; teda

$$\begin{aligned} x &= \frac{8}{2} (\sqrt{5}-1) = 4 \cdot 0,618 \\ 8 - x &= 3,056, \end{aligned}$$

okružle teda

$$(a - x) : x = 3 : 5$$

Z toho vychádzajú rozmery v metrickej sústave, ak 1 palec je približne 2,5 cm

$$(a - x) : x = 7,5 : 12,5$$

Zovšeobecnenie tohto formátu v európskych knižniciach, okrem anglických, kde prenikol americkým vplyvom, je zásluhou bibliografického medzinárodného ústavu v Bruseli a zjazdu r. 1895. Vzhľadom na to, že sa vžil už do tej miery, že prenikol dokonca i do malých verejných knižníc a dal základ všetkým moderným katalógom, ktorých bibliografický

^{xx} Ladislav Jan Živný, 1872-1949, učiteľ, bibliograf, publikoval v odbore knihovníctvo a bibliografia, dlhoročný redaktor Bibliografického katalógu vydávaného v Prahe, autor Bibliografie československé knihovnědy, venoval sa MDT a inej knihovníckej a bibliografickej problematike.

materiál možno odhadovať na desiatky miliónov, nehľadiac ani na jeho početné praktické aplikácie a jeho prednosti nezostane nič iné, než aby bol z jednotnej normalizácie eliminovaný“.

Takto teda Ladislav Živný, staršej generácii knihovníkov možno ešte známy činiteľ českého knihovníctva, uzatvára svoj článok venovaný rozboru normalizácie formátov papiera a tlačovín¹, ktorým sa rozmery katalogizačného lístka vymykali.

Nová, elektronická doba priniesla zánik jedného z prejavov zlatého rezu v knihovníctve, ale nie zánik uplatnenia jeho princípu. Ten je platný i naďalej a čaká na širšie využitie napr. v grafickom stvárnení publikácií alebo webových stránok našich knižníc.

Poznámka: Ako „obeť humanitného vzdelania“ v žiadnom prípade neašpirujem na výklad hoci najjednoduchších matematických vzorcov či poučiek. Mojou snahou bolo interpretovať ich pokiaľ možno bez chyby. Preto, ak sa ich autori alebo ďalší interpreti ich myšlienok prípadne v niečom mýlili, celkom alibisticky prehlasujem, že je to ich chyba.

Literatúra

1. Živný, Ladislav, J.: Normalisace tiskopisů a lístkový katalog
Časopis československých knihovníků . – Roč. 3 (1924) č. , s.98-101
2. Harris, William: The Golden mean with a new solution for the Parthenon's GM
dostupné na << <http://www.middlebury.edu/~harris>>>
3. Jirovská, Iveta: Zlatý rez (diplomová práca)
dostupné na:<< <http://www.volny.cz/iveta.jirovska/diplomka.html>>>

Z citovaných dokumentov vybrala a doplnila: Lýdia Sedláčková

PERSONÁLIE

BIBLIOGRAFKA ŽELMÍRA GEŠKOVÁ

30. septembra 2004 ukončila svoje pôsobenie v Univerzitetnej knižnici v Bratislave jej dlhoročná pracovníčka Mgr. Želmíra Gešková. V knihovníckej, bibliografickej i ďalšej odbornej verejnosti je známa ako autorka bibliografií, početných štúdií a článkov, viacerí ju poznajú z vystúpení na odborných fórach.

Pracovníčkou Univerzitetnej knižnice bola od 1. mája 1967. Do služieb knižnice vstupovala s vysokoškolskou knihovníckou kvalifikáciou, ktorú získala na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského (1965) a s dvojročnou praxou bibliografky Okresnej knižnice v Žiline. Trvalým miestom jej pôsobenia v knižnici sa stalo pracovisko retrospektívnej bibliografie. Práca na úlohách tohto pracoviska a po dlhé roky aj jeho riadenie tvorilo ťažiskovú náplň jej pracovnej činnosti. Na týchto úlohách odborne rástla a vypracovala sa na uznávanú odborníčku. Popri tom sa podieľala aj na iných aktivitách knižnice a zapájala sa do širších projektov a úloh.

V čase príchodu Ž. Geškovej sa na pracovisku retrospektívnej bibliografie rozbiehal nový, rozsiahly a dlhodobý výskumno-bibliografický program. Bol súčasťou celoslovenského programu spracovania národnej retrospektívnej bibliografie a jeho obsahom a cieľom bolo bibliografické spracovanie slovacikálnych tlačí seriálového typu, tzv. nepravých periodík („poloperiodík“), s časovým záberom od roku 1700, resp. 1701 do roku 1965. Na realizácii tohto programu sa Ž. Gešková podieľala rozličnými formami v celej šírke jeho úloh.

Ako členka pracovného – riešiteľského tímu sa zapojila hneď do prvej, v čase jej príchodu už rozpracovanej úlohy. Náplňou tejto úlohy bol prieskum nepravých periodík v sekundárnych prameňoch a v katalógoch

väčších československých knižníc. Jej výsledkom bol trojzväzkový *Provizórny súpis poloperiodík za roky 1700-1965* (vyd. 1968), ktorý poskytoval prvý ucelený, i keď neúplný prehľad o širokej škále týchto dokumentov a slúžil ako východisko pre ďalšie úlohy programu. V nasledujúcom období (1969-1981) sa podieľala na bibliografickom spracovaní kalendárov; výstupom z úlohy bola *Bibliografia slovenských a inorečových kalendárov 1701-1965* (vyd. 1984) a takmer 150-tisícový súbor záznamov o článkoch z kalendárov (vo forme bibliografickej kartotéky).

Krátko po začatí prác na bibliografii výročných školských správ (1982) prevzala vedenie tejto úlohy. V prvej etape sa vykonal doplňujúci prieskum školských správ v knižniciach, rozsiahly prieskum v archívoch a múzeách a spracoval sa dvojzväzkový provizórny súpis *Výročné správy škôl z územia Slovenska* (za roky 1701-1918 a 1919-1965, vyd. 1985-1986). Náplňou druhej etapy bolo bibliografické spracovanie školských správ za obdobie od roku 1919. Výsledky tejto čiastkovej úlohy reprezentuje *Bibliografia výročných správ škôl z územia Slovenska za školské roky 1918/19-1952/53* (vyd. 1998) a takmer 10 tisíc excerpt článkov z výročných správ. Spracovanie tohto materiálu – už v intenciách nových medzinárodných štandardov – a koncepcná príprava *Bibliografie článkov z výročných správ škôl z územia Slovenska za školské roky 1918/19-1952/53* bola predmetom ďalšej čiastkovej úlohy, ktorej vedúcou a takmer po celý čas i jedinou riešiteľkou bola v nasledujúcom období Ž. Gešková. Úlohu dovedla až k jej realizačnej fáze (uloženiu spracovaného materiálu do elektronickej databázy).

Súbežne s prácou na uvedených úlohách zastávala v rokoch 1983-1999 (do konca prvého štvrtroka) funkciu vedúcej oddelenia retrospektívnej bibliografie, ktorá v rovine riadenia rozširovala jej gesciu aj na ďalšie úlohy programu spracúvania nepravých periodík, resp. na

všetky úlohy realizované v oddelení (patrilo k nim tiež spracovanie Katalógu slovacikálnych tlačí Univerzitetnej knižnice do roku 1918). Onedlho potom, ako sa ujala tejto funkcie, začal sa v systéme slovenskej národnej retrospektívnej bibliografie (SNRB) proces rozsiahlych inovačných zmien – koncepčných, metodologických a technologických, ktoré výrazne ovplyvňovali prácu na všetkých úlohách systému. Aplikácia týchto inovácií v práci oddelenia, do značnej miery podmienená programovým a technickým zabezpečením jeho úloh, predstavovala najnáročnejšiu súčasť riadiacej činnosti Ž. Geškovej.

Funkciu vedúcej oddelenia vykonávala s vyváženým podielom organizačnej, koncepcnej a metodickéj práce. Spolu s riadením činnosti oddelenia sa bezprostredne podieľala na riešení odborných otázok jednotlivých úloh. Vďaka dôkladnej znalosti ich problematiky, širokému odbornému rozhľadu a pedagogickému prístupu, bola dobrou školiteľkou najmä nových pracovníkov; ich profesionálnej adaptácii venovala značnú pozornosť. Svojim spolupracovníkom bola erudovanou a ústretovou konzultantkou aj po odchode z postu vedúcej oddelenia.

Veľký dôraz kládla na prezentáciu výsledkov realizovaných úloh a poznatkov získavaných v priebehu ich realizácie. Práca na týchto úlohách prinášala bohaté poznatky o nepravých periodikách ako špecifických typoch dokumentov a cenných prameňoch informácií pre výskum dejín knižnej kultúry a pre širší historický výskum. Sprístupňovanie týchto poznatkov bolo o to dôležitejšie, že nepravé periodiká patrili k málo známym a málo využívaným dokumentom. Ich sprístupňovaniu sa Ž. Gešková systematicky venovala a v tomto duchu viedla aj svojich spolupracovníkov. Problematika nepravých periodík a jej mnohoaspektná prezentácia tvorí nosnú líniu jej vystúpení na odborných fórach a jej publikačnej činnosti.

Práca na programe bibliografického spracovania nepravých periodík bola hlavnou náplňou činnosti a úloh Ž. Geškovej. Popri tom sa podieľala na posudzovaní a riešení širších problémov SNRB, na tvorbe jej zásadných a programových dokumentov a pod. Dlhodobo spolupracovala na jednej z ďalších kľúčových úloh SNRB - na *rozpise článkov z novín a časopisov vychádzajúcich na Slovensku v rokoch 1919-1944* (ako externá excerptorka). Prácou v odborných orgánoch, najmä vo výbore bibliografickej sekcie Zväzu slovenských knihovníkov a informatikov a v redakčnej rade Bibliografického zborníka sa zúčastňovala na širšom bibliografickom a knihovníckom dianí.

V širšom meradle, s presahom za rámec svojich hlavných úloh, sa zapájala do bibliografickej činnosti materskej inštitúcie – Univerzitetnej knižnice. Do edície bibliografií prekladov zahraničnej literatúry prispela dvojzväzkovým dielom *Juhoslovanská literatúra na Slovensku* (vyd. 1976 a 1982). V sérii spoločenskovedných bibliografií spracovala rozsiahlu bibliografiu *Žena a spoločnosť* (1977). Ako redaktorka a lektorka bibliografií sa podieľala zároveň na realizácii edičných úloh knižnice. Autorsky prispievala do vydávaných periodík a zborníkov. Tieto i ďalšie odborné aktivity významne komplementarizujú jej účasť na plnení úloh Univerzitetnej knižnice a dotvárajú jej odborný profil.

Do života a práce knižnice sa aktívne zapájala aj na pôde záujmových organizácií a združení. Bola dlhoročnou aktivistkou Zväzu slovenských knihovníkov a informatikov, tajomníčkou pobočky Československej vedecko-technickej spoločnosti, členkou knižničného spevokolu *Voces bibliothaeae*.

Počas svojho tridsaťsedemročného pôsobenia v službách Univerzitetnej knižnice v Bratislave Mgr. Želmíra Gešková vykonala veľa záslužnej práce. Výrazom ocenenia tejto práce boli pochvalné a čestné uznania, udelené pri 60. a 70. výročí knižnice (1979, 1989) a Medaila Univerzitetnej

knižnice v Bratislave, ktorú obdržala pri 75. výročí knižnice (1994). Čestný titul Knihovník roka 2004, ktorého je čerstvou nositeľkou a ktorý jej udelila pobočka Spolku slovenských knihovníkov Bratislavského kraja, je ocenením jej celej doterajšej práce na poli slovenského knihovníctva a bibliografie.

Veríme, že vo svojich odborných aktivitách bude pokračovať aj po odchode zo služieb Univerzitetnej knižnice. Prvú z nich už poznáme – je to práca na bibliografii jej rodnej obce Ploštín. K jej úspešnému završeniu i do ďalších aktivít želáme Mgr. Želke Geškovej veľa zdravia, síl a pohody.

Súpis publikovaných prác Ž. Geškovej :

1968

Provizórny súpis poloperodík za roky 1700-1965. / Mária Kipsová a kol. Bratislava : Univerzitná knižnica, 1968. 3 zv. – Rozmnož. 50 výt.

1976

Juhoslovanská literatúra na Slovensku 1945-1973 : bibliografia prekladov. Bratislava : Slovenské ústredie knižnej kultúry; Univerzitná knižnica (vo vydav. ALFA), 1976. 87 s.

Ref.:

-bch-: Vklad do kultúrnych vzťahov : preklady z juhoslovanských literatúr. In: *Práca*, 30.11.1976, s. 6.

JANKOVIČ, Ján: Preklady juhoslovanskej literatúry. In: *Nové slovo*, roč. 18, 1976, č. 52, s. 23.

1977

Žena a spoločnosť. Postavenie ženy v spoločnosti : (výberová bibliografia za roky 1945- 1975). Bratislava : Univerzitná knižnica, 1977. 207 s.

1982

Juhoslovanská literatúra na Slovensku 1974-1978 : bibliografia prekladov. Bratislava : Slovenské ústredie knižnej kultúry; Univerzitná knižnica (vo vydav. ALFA), 1982. 32 s.

Ref.:

JANKOVIČ, Ján: Juhoslovanská literatúra na Slovensku : o novej bibliografii prekladov. In: *Nedeľa*, roč. 2, 1983, č. 30, s. 7.

JANKOVIČ, Ján: A conto Sajam. In: *Romboid*, roč. 18, 1983, č. 6, s. 69-78.

1984

Bibliografia slovenských a inorečových kalendárov 1701-1965. Martin : Matica slovenská, 1984. 864 s. (Spoluautorky Mária Kipsová a Tatiana Vančová.)

Ref.:

L.Č. [=Čelková, Ľudmila]: Bibliografia kalendárov. In: *Čitateľ*, roč. 33, 1984, č. 11, s. 413-414.

M.H.: Bibliografia slovenských a inorečových kalendárov za roky 1701-1965. In: *Nové knihy*, 1984, č. 20, s. 2.

JANEK, Miroslav: Nad zažltnutými listami kalendárov. In: *Večerník*, 4.1.1985, s. 9.

Výstava Kalendáre na Slovensku od ich vzniku po súčasnosť. In: *Zväzový bulletin*, roč. 15, 1984, č. 2, s. 45-48.

Z činnosti aktívu ZSKI pri Univerzitnej knižnici. In: *Zväzový bulletin*, roč. 15, 1984, č. 1, s. 31-32. (Spoluautorka Gabriela Lučeničová.)

1985

Výročné správy škôl z územia Slovenska za roky 1701-1918 : provizórny súpis. Zv. 1. Bratislava : Univerzitná knižnica, 1985. 354 s. (Spoluautorka Tatiana Vančová.)

Ref.:

HOLANOVÁ, Emília: Bibliografia výročných správ. In: *Čitateľ*, roč. 35, 1986, č. 9, s. 341-342.

Kultúrohistorický pohľad na slovenské kalendáre. In: *Kalendáre '85. Sympóziium vo Vysokých Tatrách 12.-13.4.1985 : zborník materiálov, prednesených na sympóziu.* Prešov, 1985, s. 8-33. (Spoluautorka Tatiana Vančová.)

1986

Výročné správy škôl z územia Slovenska za roky 1919-1965 : provizórny súpis. Zv.2. Bratislava : Univerzitná knižnica, 1986. 342 s. (Spoluautorka Tatiana Vančová.)

Ref.:

HOLANOVÁ, Emília: Školstvo na Slovensku. In: *Čitateľ*, roč. 36, 1987, č. 9, s. 341.

Nepravé periodiká ako prameň informácií. In: *Zahraničné periodiká v informačnej praxi*, roč. 5, 1986, č. 1, s. 9-19.

Účasť knižnice na spracovaní národnej retrospektívnej bibliografie. In: *Univerzitná knižnica v Bratislave 1980-1985 : zborník príspevkov.* Bratislava : Univerzitná knižnica, 1986, s. 70-74.

1988

Bibliografia výročných správ. In: *Aktuálne otázky školského múzejníctva : zborník referátov 1. školskomúzejnej konferencie konanej v Bratislave dňa 29. apríla 1987*. Bratislava : ÚŠI-SPK, 1988, s. 121-124.

Perspektívy spracovania nepravých periodík v Univerzitetnej knižnici v Bratislave. In: *Bibliografický zborník 1988*. Martin : Matica slovenská, 1988, s. 170-173. – Referát na 7. slovenskej bibliografickej konferencii (Trenčín, 1986).

1990

Školenia pre pracovníkov z oblasti výskumu dejín knižnej kultúry. In: *Bulletin Univerzitetnej knižnice v Bratislave*, roč. 1, 1990, č. 2, s. 31-32.

1991

8. slovenská bibliografická konferencia. In: *Bulletin Univerzitetnej knižnice v Bratislave*, roč. 2, 1991, č. 2, s. 39-46. (Spoluautorka Kamila Fircáková.)

1992

Die Slovacia in mitteleuropäischen Bibliotheken. In: *21. ABDOS-Tagung. Bratislava und Martin, 25. bis 28. Mai 1992 : Referate und Beiträge*. Berlin : Staatsbibliothek zu Berlin Preussischer Kulturbesitz, 1992, s. 18-23. (Spoluautorky: Klára Komorová, Agáta Klimeková, Anna Horičková, Helena Saktorová.)

Typographia Patzkoiana v Bratislave 1771-1809. In: *Knižnice a informácie*, roč. 24, 1992, č. 6, s. 262-263.

1994

Historiografia na stránkach slovenských kalendárov. In: *Knižnice a informácie*, roč. 26, 1994, č. 8-9, s. 380-382. - Referát na seminári Bibliografia a historiografia (Bratislava, 1994).

Nepravé periodiká ako dokumentárne a informačné pramene. In: *Knižnice a informácie*, roč. 26, 1994, č. 8-9, s. 350-351. – Referát na seminári Bibliografia a historiografia (Bratislava, 1994).

1996

Bibliografia výročných školských správ z územia Slovenska v rokoch 1918-1955. In: *Pedagogická revue*, roč. 48, 1996, č. 5-6, s. 285-286. (Spoluautorka Ľubica Krišková.)

Kalendáre v produkcii starších bratislavských tlačiarní. In: *Kniha '93-'94 : zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. Martin : Matica slovenská, 1996, s. 89 -100. – Referát na seminári o dejinách tlačiarní v Bratislave (Bratislava, 1991).

1997

Banskobystrické kalendáre staršieho obdobia. In: *Kniha '95-'96 : zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. Martin : Matica slovenská, 1997, s. 91-96. – Referát na seminári Knižná kultúra v Banskej Bystrici (Banská Bystrica, 1995).

1998

Bibliografia výročných správ škôl z územia Slovenska za školské roky 1918/19-1952/53. Martin : Matica slovenská, 1998. 780 s. (Spoluautorka Ľubica Krišková.)

Ref.:

BALÁK, Štefan: Mapuje slovenské školstvo. In: *Slovenská Republika*, roč. 7, 2.3.1999, č. 50, s. 6.

Bibliografia výročných správ škôl ... In: *Národná obroda*, roč. 10, 16.2.1999, č. 38, s. 8.

ČELKOVÁ, Lýdia: Príspevok k dejinám školstva. In: *Knižná revue*, roč. 9, 1999, č. 5, s. 8.

FIRCÁKOVÁ, Kamila: O dvoch podujatiach Univerzitetnej knižnice v Bratislave. In: *Knižnice a informácie*, roč. 31, 1999, č. 8-9, s. 346-349.

JANUS, Henrich: Svedectvo nevšednej pracovitosti. In: *Kultúra*, roč. 2, 1999, č. 9, s. 12.

JANUS, Henrich: Záslužná práca. In: *Slovenské národné noviny*, roč. 10(14), 1999, č. 8, s. 12.

MIHÓKOVÁ, Mária: Školské výročné správy. In: *Knižnice a informácie*, roč. 31, 1999, č. 7, s. 272-273.

(šb) [=Balák, Štefan]: Bibliografia o školstve. In: *Slovenská Republika*, roč. 7, 16.2.1999, č. 38, s. 2.

1999

Bibliografická činnosť : slovenská národná retrospektívna bibliografia. In: *Univerzitná knižnica v Bratislave 1919-1999 : osemdesiat rokov v službách vedy a poznania*. Bratislava : Univerzitná knižnica, 1999, s. 39-40.

2000

Bibliografia nepravých periodík ako prameň poznania. In: *Bibliografický zborník 1992-´93*. Martin : Slovenská národná knižnica, 2000, s. 131-135.
– Referát na 8. slovenskej bibliografickej konferencii (Spišská Nová Ves, 1991).

Kalendáre Jána Páričku. In: *Kniha '92-'93 : zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. Martin : Matica slovenská, 2000, s. 55-60. – Referát na seminári k 115. výročiu narodenia Jána Páričku (Košťany nad Turcom, 1997).

Pôsobenie PhDr. Jozefa Telgárskeho v Univerzitetnej knižnici v Bratislave a jeho Katalóg slovacikálnych tlačí. In: *Kniha '97-'98 : zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. Martin : Matica slovenská, 2000, s. 302-306. (Spoluautorka Kamila Fircáková.) – Referát na spomienkovom stretnutí venovanom J. Telgárskemu (Martin, 1999).

Slovaciká v stredoeurópskych knižniciach. In: *Bibliografický zborník 1992-'93*. Martin : Slovenská národná knižnica, 2000, s. 125-130. (Spoluautorky: Klára Komorová, Agáta Klimeková, Anna Horičková, Helena Saktorová.) – Referát na 21. konferencii ABDOS (Bratislava, 1992).

Slovenské kalendáre z Werthmüllerovej tlačiarne v Levoči. In: *Kniha '97-'98 : zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. Martin : Matica slovenská, 2000, s. 229-233. – Referát na seminári Knižná kultúra v Levoči (Levoča, 1998).

Výročné správy ako špeciálne informačné pramene v regionálnej bibliografii. In: *Bibliografický zborník 1996-1997*. Martin : Matica slovenská, 2000, s. 141-143. – Referát na 9. slovenskej bibliografickej konferencii (Martin, 1996).

2001

Banskoštiavnické slovenské kalendáre. In: *Kniha 1999-2000 : zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. Martin : Slovenská národná

knižnica, 2001, s. 30-34. – Referát na seminári Knížná kultúra v Banskej Štiavnici (Banská Štiavnica, 1999).

2002

Knížná kultúra na Považí. In: *Aktuality : informácie z knižničnej a informačnej vedy a praxe*, 2002, č. 1, s. 13-15.

Knížná kultúra v Šariši a Bardejove. In: *Aktuality : informácie z knižničnej a informačnej vedy a praxe*, 2002, č. 2, s. 24-27.

Obraz mesta Skalica v slovenských kalendároch. In: *Kniha 2001-2002 : zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. Martin : Slovenská národná knižnica, 2002, s. 19-26.- Referát na seminári Knížná kultúra na Záhorí (Skalica, 2000).

Spomienka spolupracovníkov Univerzitnej knižnice v Bratislave na Imricha Kotvana. In: *Kniha 2001-2002 : zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. Martin : Slovenská národná knižnica, 2002, s. 555-557. – Referát na spomienkovom stretnutí venovanom I. Kotvanovi (Skalica, 2000).

Stredné Považie v kalendárnej beletrii. In: *Kniha 2001-2002 : zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. Martin : Slovenská národná knižnica, 2002, s. 312-322. – Referát na seminári Knížná kultúra na Považí (Trenčín, 2001).

2003

Heuristika nepravých periodík v maďarských knižniciach. In: *Aktuality : informácie z knižničnej a informačnej vedy a praxe*, 2003, č. 1, s. 19-22.

2004

História a osobnosti Bardejova v optike výročných správ maďarského gymnázia. In: *Kniha 2003 : zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. [V tlači.] (Spoluautorka Katarína Pekařová.) – Referát na seminári Knižná kultúra v Šariši a Bardejove (Bardejov, 2002).

Osobnosť a dielo Ľudovíta V. Riznera v slovenských kalendároch. In: *Bibliografický zborník 1998-*. [V tlači.]

PhDr. Mária Kipsová jubiluje. In: *Bibliografický zborník 1998-*. [V tlači.] (Spoluautorka Kamila Fircáková.)

Život v paláci Leopolda de Pauliho. In: *Budovy Univerzitetnej knižnice v Bratislave v premenách času*. [V tlači.] (Spoluautorka Ľubica Krišková.)

Mgr. Kamila Fircáková

Ocenenie práce našej kolegyne

Pobočka Spolku slovenských knihovníkov Bratislavského kraja udelila PhDr. Lýdii Sedláčkovej pochvalné uznanie za rok 2004 za dlhoročnú prácu na úseku budovania súborného katalógu SR.

Srdečne blahoželáme!

Názov: **AKTUALITY**
**Informácie z knižničnej a informačnej vedy
a praxe**

Vydala: Univerzitná knižnica v Bratislave

Zodpovedný redaktor: Mgr. Tatiana Popová

Redakčná rada: Mgr. Mária Džavíková, Mgr. Kamila Fircáková,
PhDr. Dagmar Kleinová, Mgr. Tatiana Popová,
PhDr. Lýdia Sedláčková

Jazykový redaktor: PhDr. Júlia Dvorská

Rok vydania: 2004

Tlač: Univerzitná knižnica v Bratislave

Reg.číslo: 2131/99